

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Infotehnoloogia teaduskond

Informaatika instituut

IDU70LT

Rait Raidma 143682

POSTGRESQL ANDMEBAASISÜSTEEMI
PÕHINE METAANDMETEGA JUHITAVATE
VEEBIRAKENDUSTE
KIIRPROGRAMMEERIMISE KESKKOND

Magistritöö

Juhendaja: Erki Eessaar
dotsent

Tallinn 2016

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud antud lõputöö iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on töös viidatud.

Autor: Rait Raidma

09.05.2016

Annotatsioon

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli disainida ning realiseerida PostgreSQL andmebaasisüsteemi põhine kiirprogrammeerimiskeskond, mis võimaldaks luua veebipõhiseid rakendusi. Loodavad rakendused peavad suhtlema andmebaasiga läbi andmebaasiliidese ning rakenduste väljanägemist ning käitumist peab olema võimalik juhtida andmebaasis hoitavate meta-andmetega.

Töö käigus uuriti, kuidas saab suhelda väliste andmebaasidega ning kust saab infot vajalike andmebaasiobjektide kohta. Seejärel kirjeldati süsteemi funktsionaalsus, disainiti andmebaas, kasutajaliides ning rakendus.

Töö tulemusena valmis süsteemi kirjeldav dokumentatsioon ning sellele vastav süsteem, mille kasutatavuse valideerimiseks realiseeriti näidis-kasutusjuhud. Süsteem võimaldab hallata rakendusi, lehti ning neis olevaid regioone, mida antud töö käigus realiseeriti neli erinevat tüüpi: HTML-tekst, navigatsioon, raport ja vorm.

Töö tulemus avaldati MIT litsentsiga ning on avalikult kättesaadav aadressilt <https://github.com/raitraidma/pgapex>.

Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ning sisaldab teksti 81 leheküljel, 10 peatükki, 33 joonist, 14 tabelit.

Abstract

A PostgreSQL-based Rapid Development Environment for the Metadata-driven Web Applications

The purpose of this master thesis is to design and implement a PostgreSQL-based rapid development environment for the metadata-driven web applications. Those web applications must communicate with database through database interface. Applications' look and behaviour must be possible to manipulate by using metadata that is kept in the database.

The work covers how it is possible to connect to external databases in PostgreSQL database management system and where to look for information about necessary database objects. After that system functionality, database, user interface and application design are described.

The outcomes of this thesis are documentation that describes the system and implementation of that system. To validate the results sample application was made to show what the system can do. It can manage applications, pages and regions in it. Currently four types of regions were implemented: HTML-text, navigation, report and form. The result of current thesis is available under MIT license from <https://github.com/raitraidma/pgapex>.

The thesis is in estonian and contains 81 pages of text, 10 chapters, 33 figures, 14 tables.

Lühendite ja mõistete sõnastik

SQL	<i>Structured Query Language</i> , struktureeritud andmebaasikeel andmete käitlemiseks, õiguste jagamiseks ning andmebaasi-objektide haldamiseks
Juurutama	<i>Deploy</i> , tarkvara või riistvara töölepanekuga seotud protsesside - installeerimine, konfigureerimine, käitamine, testimine - läbimine [41]
CRUD	<i>Create Read Update Delete</i> , lühend, mis tähistab andmetega manipuleerimise nelja põhitegevust: loomine, lugemine, muutmine ja kustutamine
Meta-andmed	Andmed andmeelementide kohta, sealhulgas nende andme- kirjeldused, ning andmed andmete omanduse, pöördusteede, pääsuõiguste ja muutuvuse kohta [17]
Meta-andmetega juhitud	Süsteemi käitumist ja väljanägemist juhitakse andmetega
URL	<i>Uniform Resource Locator</i> , internatiaadress. Viit arvutivõrgus olevale ressursile. [41]
Kiirprogrammeerimine	<i>Rapid Application Development</i> , arendussüsteem, mis annab programmeerijatele võimaluse kiiresti programme koostada. Üldiselt on RAD-süsteemides rida graafiliste kasutajaliideste loomiseks mõeldud tööriistu, mis oluliselt lühendab taoliste liideste loomisele kuluvat aega [41]
DOM	<i>Document Object Model</i> , dokumendiobjektide mudel. Eeski- ri selle kohta, kuidas objekte (tekst, pildid, pealkirjad, lingid jne) veebilehel esitada. DOM määrab ära, millised atribuudid kuuluvad millise objekti juurde ning kuidas objekte ja atri- buute käsitleda [41]
HTML	<i>HyperText Markup Language</i> , hüpertekst-märgistuskeel. Enim- levinud kodeerimissüsteem (tekstivorming) veebidokumenti- de loomiseks. HTML koodid ehk märgendid määravad ära selle, kuidas veebileht arvutiekraanil välja näeb [41]
CSS	<i>Cascading Style Sheets</i> , kaskaadlaadistik. Veebilehtede val- mistajatele ja kasutajatele mõeldud laadistik. Laadilehed (sty-

le sheets) kirjeldavad, kuidas HTML dokumente esitada kuvaril, printeril või kõnesüntesaatorist kostva kõnena [41]

AJAX	<i>Asynchronous JavaScript And XML</i> , asünkroonne JavaScript ja XML. Interaktiivsete veebirakenduste loomise meetod, kus andmevahetus brauseri ja veebiserveri vahel toimub ilma, et oleks vaja kogu lehte uuesti laadida [41]
FSF	<i>Free Software Foundation</i> , MTÜ, mis propageerib arvuti kasutajate vabadust ja kaitseb vaba tarkvara kasutajate õigusi
OSI	<i>Open Source Initiative</i> , organisatsioon, mis propageerib avatud lähtekoodiga tarkvara
CSRF	<i>Cross-Site Request Forgery</i> , rünnak, mille puhul käivitatakse veebirakenduses mingi toiming teisest domeenist tulnud päringu korral
SQL süstimine	<i>SQL Injection</i> , rünnak, mille puhul kasutaja muudab käivitavat SQL päringut

Sisukord

1	Sissejuhatus	12
1.1	Taust ja probleem	12
1.2	Ülesande püstitus	12
1.3	Metoodika	13
1.4	Ülevaade tööst	13
2	Teoreetiline taust	14
2.1	Andmebaasi avalik liides	14
2.1.1	Vaadete kasutamise eelised ja võimalused	14
2.1.2	Vaadete kasutamisel tekkida võivad probleemid PostgreSQL and- mebaasisüsteemi näitel	15
2.1.3	Rutiinide kasutamise eelised	16
2.1.4	Rutiinide puudused	16
2.1.5	Järeldus andmebaasiliideste kasutamise kohta	17
2.2	Ühendumine teiste andmebaasidega	17
2.2.1	dblink	17
2.2.2	postgres_fdw	18
2.2.3	Mooduli valik	19
2.3	Andmebaasiobjektide kirjelduste küsimine	19
2.4	Eksisteerivate programmide analüüs	19
2.4.1	Oracle Application Express (APEX)	19
2.4.2	NuBuilder	20
2.4.3	Xataface	21
2.5	Täpsustunud ülesande püstitus	21
2.6	Litsents	22
3	Süsteemi analüüs	23
3.1	Tegutsejad	23
3.2	Terviksüsteemi tükeldus allsüsteemideks	23
3.2.1	Pädevusalad	23
3.2.2	Funktsionaalsed allsüsteemid	23
3.2.3	Registrid	24
3.3	Rakenduse funktsionaalne allsüsteem	24
3.3.1	Eesmärgid	24
3.3.2	Allsüsteemi poolt kasutatavad registrid	24
3.3.3	Allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel	24
3.4	Rakenduste funktsionaalne allsüsteem	25
3.4.1	Eesmärgid	25

3.4.2	Allsüsteemi poolt kasutatavad registrid	25
3.4.3	Allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel	26
3.5	Lehtede funktsionaalne allsüsteem	28
3.5.1	Eesmärgid	28
3.5.2	Allsüsteemi poolt kasutatavad registrid	28
3.5.3	Allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel	28
3.6	Regioonide funktsionaalne allsüsteem	29
3.6.1	Eesmärgid	29
3.6.2	Allsüsteemi poolt kasutatavad registrid	30
3.6.3	Allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel	30
3.7	Navigatsioonide funktsionaalne allsüsteem	33
3.7.1	Eesmärgid	33
3.7.2	Allsüsteemi poolt kasutatavad registrid	33
3.7.3	Allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel	33
3.8	Mittefunktsionaalsed nõuded	36
4	Andmebaas	37
4.1	Rakenduse genereerimine	37
4.2	Andmebaasikirjeldus	38
4.2.1	Andmebaasiobjektide register	38
4.2.2	Rakenduste register	39
4.2.3	Lehtede register	39
4.2.4	Regioonide register	40
4.2.5	Navigatsioonide register	42
4.2.6	Mallide register	42
5	Kasutatavad tehnoloogiad ja arendusprotsess	47
5.1	Vagrant	47
5.2	Bower	47
5.3	AngularJS	47
5.4	Bootstrap	48
5.5	TravisCI	48
5.6	PHP	48
5.7	Composer	48
5.8	Postgresql	49
5.9	Arendusprotsess	49
6	Kasutajaliides	51
7	Rakenduse disain	52

7.1	Slim Framework 3	52
7.2	Rakenduse ülesehitus	52
7.2.1	Kontrollerid	52
7.2.2	Vahevara	53
7.2.3	Mudelid	54
7.2.4	Teenused	54
7.2.5	Marsruuter	55
8	Näidisrakendus	56
8.1	Kasutaja tuvastamine	56
8.2	Ruumi lõplikult mitteaktiivseks muutmine	57
8.3	Ruumide koondaruande ja kõikide ruumide vaatamine	57
9	Arendusvaade	59
10	Kokkuvõte	61
	Kasutatud kirjandus	62
	Lisa 1 - PostgreSQL andmabaasisüsteemi süsteemikataloogid	65
	Lisa 2 - Free Software	67
	Lisa 3 - Open Source	68
	Lisa 4 - Populaarsemate litsentside võrdlus	69
	Lisa 5 - Olemi-suhte diagrammid	70
	Lisa 6 - Andmebaasi diagrammid	77

Jooniste loetelu

1	Andmebaasi avalik liides.	14
2	SQL: Andmete küsimine välisest andmebaasist.	17
3	SQL viga andmete küsimisel välisest andmebaasist.	17
4	SQL: dblink mooduli installeerimine.	18
5	SQL: SQL lause käivitamine välises andmebaasis dblink mooduli abil. . .	18
6	SQL: funktsiooni väljakutse.	19
7	Süsteemi tööpõhimõte.	22
8	Rakenduse funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel. . . .	25
9	Rakenduste funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel. . . .	26
10	Lehtede funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel.	28
11	Regioonide funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel. . . .	30
12	Navigatsioonide funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel. .	34
13	PHP: Andmebaasisga ühendamine.	54
14	PHP: Kasutaja õiguste kontroll.	54
15	Näidisrakenduse kasutusjuhtude eskiismudel.	56
16	Kasutaja tuvastamine.	57
17	Ruumi lõplikult mitteaktiivseks muutmine.	57
18	Ruumide koondaruande ja kõikide ruumide vaatamine.	58
19	Andmebaasiobjektide registri olemi-suhte diagramm.	70
20	Rakenduste registri olemi-suhte diagramm.	71
21	Lehtede registri olemi-suhte diagramm.	71
22	Regioonide registri olemi-suhte diagramm osa 1.	72
23	Regioonide registri olemi-suhte diagramm osa 2.	73
24	Regioonide registri olemi-suhte diagramm osa 3.	73
25	Regioonide registri olemi-suhte diagramm osa 4.	74
26	Navigatsioonide registri olemi-suhte diagramm.	75
27	Mallide registri olemi-suhte diagramm.	76
28	Andmebaasiobjektide registri andmebaasi diagramm.	77
29	Rakenduste registri andmebaasi diagramm.	78
30	Lehtede registri andmebaasi diagramm.	78
31	Regioonide registri andmebaasi diagramm.	79
32	Navigatsioonide registri andmebaasi diagramm.	79
33	Mallide registri andmebaasi diagramm.	80

Tabelite loetelu

1	Mittefunktsionaalsed nõuded.	36
2	Andmebaasiobjektide registri olemitüüpide definitsioonid.	38
3	Andmebaasiobjektide registri olemitüüpide atribuutide definitsioonid. . .	38
4	Rakenduste registri olemitüüpide definitsioonid.	39
5	Rakenduste registri olemitüüpide atribuutide definitsioonid.	39
6	Lehtede registri olemitüüpide definitsioonid.	39
7	Lehtede registri olemitüüpide atribuutide definitsioonid.	40
8	Regioonide registri olemitüüpide definitsioonid.	40
9	Regioonide registri olemitüüpide atribuutide definitsioonid.	41
10	Navigatsioonide registri olemitüüpide definitsioonid.	42
11	Navigatsioonide registri olemitüüpide atribuutide definitsioonid.	42
12	Mallide registri olemitüüpide definitsioonid.	43
13	Mallide registri olemitüüpide atribuutide definitsioonid.	43
14	Populaarsemate litsentside võrdlus.	69

1 Sissejuhatus

Tänapäeval on infosüsteemid väga laialdaselt kasutusel. Tihti aga puudub võimekus kiirelt reageerida muutuvatele vajadustele info haldamiseks ning kuvamiseks, kuna pole piisavalt vastavate oskustega inimesi. Seetõttu oleks palju kasu süsteemist, mis ei nõua kasutajalt programmeerimisoskust mitmes erinevas keeles, vaid võimaldaks infosüsteemi hallata kiiresti ja mugavalt graafilise kasutajaliidese abil.

1.1 Taust ja probleem

Töö idee sai alguse TTÜ-s õpetatavast ainek "Andmebaasid II", mille raames tuleb üliõpilastel ühe õpiväljundina luua andmebaas koos seda kasutava rakendusega, kus rakendus suhtleb andmebaasiga läbi andmebaasiliidese. Antud aines võib kasutada andmebaasisüsteeme PostgreSQL [28] ja Oracle [24]. Juhul, kui andmebaas on loodud Oracle andmebaasisüsteemi abil, siis on üliõpilastel rakenduse loomiseks võimalus kasutada kiirprogrammeerimiskeskonda Oracle APEX [23]. PostgreSQL andmebaasisüsteemiga loodud andmebaasi korral tuleb rakendus programmeerida kasutades PHP-d [26]. See tähendab, et üliõpilane ei saa keskenduda täielikult andmebaasi täiustamisele vaid peab tegelema ka lisaprogrammeerimisega. Töö tulemusena valmiva süsteemi abil peaks üliõpilastel olema lihtsam luua näidisrakendusi, mis kasutavad andmebaasisüsteemina PostgreSQL-i. Samas leiab autor, et valmiv süsteem on piisavalt võimekas, et leida rakendust mujalgi.

Töö valmis 2016. aasta kevadel Tallinna Tehnikaülikoolis.

1.2 Ülesande püstitus

Töö eesmärgiks on disainida ning realiseerida PostgreSQL andmebaasisüsteemi põhine kiirprogrammeerimiskeskond, mille abil saaks luua teisi veebipõhiseid rakendusi, mis hoiavad andmeid samas andmebaasiserveris kui loodav süsteem. Loodavates rakendustes peab andmete pärimine, lisamine, muutmine ning kustutamine käima läbi andmebaasiliidese. Kogu vajalik info rakenduste kuvamiseks ja käitumise juhtimiseks tuleb hoida loodava süsteemi meta-andmete andmebaasis.

Loodav süsteem peab toetama PostgreSQL 9.4 ja PHP 5.5.0 ning tuleb välja anda vabavara litsentsi all, et soodustada süsteemi laialdasemat levikut ning edasist arendamist.

1.3 Metoodika

Esiteks tuleb uurida, kas liideste kasutamine andmebaasi poole peal annab süsteemile mingi eelise. Seejärel tuleb selgeks teha, kas ja kuidas saab ühest andmebaasist suhelda teiste andmebaasidega, mis asuvad samas andmebaasiserveris. Ning viimasena, kuidas küsida teistest andmebaasidest infot liideste kohta. Lisaks uurin, milliseid sarnaseid süsteeme on veel olemas ning kuidas need on üles ehitatud.

Töö tulemusena valmib süsteem, mille abil saab luua veebipõhiseid rakendusi, mis kasutavad andmebaasiga suhtlemiseks andmebaasiliideseid. Töö tulemuse valideerimiseks loodakse näidisrakendus, kus realiseeritakse õppejõu poolt ette antud kasutusjuhud, mis sarnanevad üliõpilastöodes esinevatele kasutusjuhtudele.

1.4 Ülevaade tööst

Töö alguses antakse ülevaade, mis on andmebaasiliides, kuidas toimub suhtlus väliste andmebaasidega ning kust saab infot andmebaasiobjektide kohta. Lisaks uuritakse milliseid sarnaseid süsteeme on veel olemas. Seejärel tuuakse välja nõudmised, mida süsteem täitma peab ning kirjeldatakse süsteemi ülesehitust. Lõpuks valideeritakse töö tulemust ette antud kasutusjuhtude realiseerimisega ning antakse ülevaade funktsionaalsustest, mida järgnevate iteratsioonide korral teostada võiks.

heks.

- Neile saab anda rakenduse-spetsiifilised veerunimed, andmetüübid ja pikkused, mis võimaldab otse andmete sidumist rakenduses kasutatavate mudelitega.
- Võimaldavad jõustada andmete turvamist. Erinevatele kasutajagruppidele saab kuvada andmeid erineval kujul, nii et kasutaja näeb üksnes neid andmeid, mida ta on volitatud nägema. PostgreSQL andmebaasisüsteemis tuleks lisaks kasutada turvarajääri *WITH (security_barrier)* lisatingimust. See takistab peidetud ridade kuvamist ka juhul, kui kasutatakse kuritahtlikult valitud funktsioone ja operaatoreid, et näha varjatud infot. [33]
- Võimaldavad pärida andmeid erinevatest tabelitest ja andmebaasidest, peites kasutajate eest päringu tegeliku keerukuse. Vaate koostamiseks vajalik päring on eelnevalt kompilleeritud ja optimeeritud, et tagada parem jõudlus. Vaated kasutavad päringu täitmisel baastabelitele loodud indekseid.
- Võimaldavad varjata rakenduse eest baastabelites olevaid disaini -ja andmevigasid, andes lisaaega nende parandamiseks.
- Võimaldavad kuvada samu andmeid erineval kujul ühendatuna, kasvõi nt XML-na või JSON-na.
- Läbi vaadete, mis vastavad teatud tingimustele, on võimalik teha andmemuudatusi baastabelites, kui realiseerida INSTEAD OF triggerid.

[6, lk 172-173]

2.1.2 Vaadete kasutamisel tekkida võivad probleemid PostgreSQL andmebaasisüsteemi näitel

- Andmebaasisüsteem ei suuda kasutada põhipäringu tingimust (*WHERE* klausel) vaate alampäringus kui vaate alampäringus tehakse ühendi leidmist *UNION* või *UNION ALL* või kui alampäring sisaldab aknafunktsiooni (nt *ROWNUMBER() OVER()* ja *LAG() OVER()*)
- Kui vaate alampäring sisaldab agregaatfunktsiooni (ilma *GROUP BY* klauslita), *ROWNUM* pseudoveergu, aknafunktsiooni *ROWNUMBER() OVER()* või rekursiivset päringut, siis täidetakse vaate põhjal tehtud päring ja vaate alampäring eraldi.
- Vaate turvarajääri *WITH (security_barrier)* kasutamine seab piirangud vaate tingimusklauslite ning vaate põhjal tehtud päringu tingimusklauslite mestimisele, mille tulemusena loodav täitmisplaan ei pruugi olla optimaalne.

- Kui vaate alampäringus viidatakse teistele vaadetele, siis nende vaadete alampäringud täidetakse eraldi, mille tulemusena suureneb päringu täitmisaeg.

[15, lk 101-102]

2.1.3 Rutiinide kasutamise eelised

- Üle võrgu saadetavate andmete ja SQL koodi hulk hoitakse minimaalsena, mille tulemusel suureneb rakenduse jõudlus.
- Rutiinide kood on andmebaasi serveris eelnevalt kompilleeritud ja optimeeritud, suurendades rutiini täitmise efektiivsust.
- Andmetöötluse jaoks kasutatakse andmebaasiserveri jõudlust, mitte rakendusserveri ega kliendi masina oma.
- Rutiinis olevat SQL koodi on lihtsam testida ja optimeerida, kui rakendusse sisse kirjutatud SQL-i.
- Rutiinide käivitusõiguste abil saab piirata ligipääsu teatud rollidele ning suurendada seeläbi turvalisust.
- Rutiinis käivituvad laused tehakse ühe transaktsiooni jooksul. See aitab vältida osalisi andmemuudatusi, kus üks osa muudatustest läheb läbi, teine osa aga mitte.

[6, lk 179, 195]

2.1.4 Rutiinide puudused

- Koodifunktsionaalsus on piiratud. Rutiinides kasutatavad tüklid pole nii kiired kui rakenduses. Eriti aeglased ning protsessori-nõudlikud on kursorid.
- Keerulisemaid rutiine ei pruugi olla võimalik teisaldada ühelt andmebaasisüsteemilt teisele.
- Rutiine on keerulisem grupeerida ning selle tulemusena võib üks ärireegel olla jaotatud mitme rutiini vahele, mis teeb ärireegli haldamise keerulisemaks.

[12]

2.1.5 Järeldus andmebaasiliideste kasutamise kohta

Andmebaasiliidised annavad kasutajale võimaluse viia andmebaasi ja rakenduse vaheline sidusus minimaalseks ning suurendada andmete turvalisust ja terviklikust. Mõningatel juhtudel võivad aga vaated ja rutiinid mõjuda jõudlusele negatiivselt ning rutiinides võib mõningate tegevuste täitmiseks loodava koodi kirjutamine olla keerulisem kui rakenduse kihis. Küll aga ei kaalu autori arvates negatiivsed aspektid üle positiivseid, ning seetõttu leiab autor, et andmebaasiliideseid tuleks võimaluse korral siiski kasutada.

2.2 Ühendumine teiste andmebaasidega

Kui loodav süsteem installeerida serverisse, kus on mitu andmebaasi, siis peab kõikide nende andmebaaside põhjal olema võimalik luua rakendusi. Selleks peab loodav süsteem olema võimeline tegema päringuid samas andmebaasiserveris olevatesse välistesse andmebaasidesse. PostgreSQL andmebaasisüsteemis pole realiseeritud andmebaaside vahelisi viitasid ning seetõttu ei saa koostada standardse ülesehitusega päringuid (vt Joonis 2), mis küsiksid andmeid välisest andmebaasist.

```
select * from other_db_name . schema_name . table_name ;
```

Joonis 2. SQL: Andmete küsimine välisest andmebaasist.

Eelnev päring annab tulemuseks veateate (vt Joonis 3).

```
ERROR: cross-database references are not implemented: "  
other_db_name.schema_name.table_name"
```

Joonis 3. SQL viga andmete küsimisel välisest andmebaasist.

Selleks, et ühenduda väliste PostgreSQL andmebaasidega, tuleb kasutada kas dblink või postgres_fdw moodulit.

2.2.1 dblink

Mooduli kasutamiseks tuleb see esmalt installeerida (vt Joonis 4).

```
CREATE EXTENSION IF NOT EXISTS dblink;
```

Joonis 4. SQL: dblink mooduli installeerimine.

Andmete küsimiseks välisest andmebaasist tuleb ette anda andmebaasi nimi, kasutaja ja parool ning lause, mida käivitada soovitakse. Päring käivitatakse välises andmebaasis. Päringuks võib olla iga SQL lause, mis tagastab read (vt Joonis 5). [30]

```
SELECT schema_name , owner_id
FROM dblink(
    'dbname=external_database_name user=
    external_database_user password=
    external_database_user_password',
    'SELECT upper(nspname), nspowner FROM pg_catalog.
    pg_namespace;'
) AS (
    schema_name varchar ,
    owner_id int
);
```

Joonis 5. SQL: SQL lause käivitamine välises andmebaasis dblink mooduli abil.

2.2.2 postgres_fdw

Selle mooduli poolt pakutav funktsionaalsus kattub suurel määral *dblink* (2.2.1) mooduli funktsionaalsusega, kuid pakub standardsemat süntaksit päringute koostamiseks ning võib *dblink*-i kohati edestada jõudluse poolest.

Postgres_fdw loob ühenduse välise serveriga siis, kui tehakse esimene päring välises andmebaasis oleva tabeli vastu. Seda ühendust hoitakse alles ning kasutatakse järgmiste päringute jaoks sama sessiooni piires. Kui väliselt serverilt küsitakse infot erinevate kasutajadena, siis luuakse iga kasutaja jaoks uus ühendus.

Postgres_fdw üritab optimeerida väliseid päringuid, et vähendada küsitavate andmete hulka. Selleks saadetakse koos päringuga *WHERE*-klausel ning ei laeta alla veerge, mida pole päringu täitmiseks vaja. Selleks et vältida valesid päringutulemusi, ei saadeta *WHERE*-klauslit, kui kasutatakse midagi peale sisse ehitatud andmetüüpide, operaatorite ja funktsioonide või kui operaatorid ja funktsioonid pole muutumatud (*immutable*). [31]

Postgres_fdw võimaldab lisaks andmete küsimisele (*SELECT*) ka andmeid lisada (*INSERT*), muuta (*UPDATE*) ja kustutada (*DELETE*). Küll aga ei võimalda antud moodul

välja kutsuda välises andmebaasis olevaid funktsioone (vt Joonis 6).

```
SELECT function_from_external_database ();
```

Joonis 6. SQL: funktsiooni väljakutse.

2.2.3 Mooduli valik

Kuna loodav süsteem peab suutma välja kutsuda välistes andmebaasides olevaid funktsioone, siis tuleb kasutada *dblink* (2.2.1) moodulit.

2.3 Andmebaasiobjektide kirjelduste küsimine

Loodav süsteem peab teistest andmebaasidest küsima infot andmebaasiobjektide kohta, et kuvada süsteemi kasutajale info andmebaasiliidestest, mida rakenduse loomisel on võimalik kasutada. Selleks vajaliku info saab küsida süsteemikataloogidest: *information_schema* ja *pg_catalog*. *Information_schema* sisaldab vaateid andmebaasis olevate objektide kohta. Kuna *information_schema* on defineeritud SQL standardis, siis võib eeldada, et selle formaat ei muutu ning seetõttu tuleks eelistada seda kataloogi, et vältida loodava süsteemi katki minekut järgmiste PostgreSQL versioonide korral. [32] Küll aga ei sisalda *information_schema* infot PostgreSQL-spetsiifiliste võimaluste kohta. Selleks tuleb pöörduda *pg_catalog*-i poole. *Pg_catalog*-st saab lisaks pärida infot samasse andmebaasiserverisse kuuluvate andmebaaside, materialiseeritud vaadete ning kasutajate paroolide kohta. [34] Täpsem loetelu olulisematest süsteemikataloogide vaadetest, mida süsteemi loomisel vaja läheb, on välja toodud Lisas 1.

2.4 Eksisteerivate programmide analüüs

Töö käigus uuriti, milliseid sarnaseid süsteeme on veel loodud ning kuidas need on üles ehitatud. Järgnevalt on esitatud ülevaade nendest süsteemidest.

2.4.1 Oracle Application Express (APEX)

Oracle APEX on veebipõhine rakendus loomaks kiirelt ja lihtsalt teisi veebipõhiseid rakendusi. Kogu süsteem on juhitud andmebaasis hoitavate meta-andmetega ning kasutab

tööks Oracle andmebaasisüsteemi.

APEX (v 5.0.3.00.03) koosneb neljast põhiosast:

- **Application Builder** - Võimaldab luua ja hallata uusi rakendusi. Rakendused koosnevad lehtedest. Lehed omakorda sisaldavad regioone. Regioonides võib kuvada raporteid, graafikuid, vorme jpm. Regioonid sisaldavad komponente, mille abil on võimalik kasutajalt infot küsida ning seda esitada. Lisaks on võimalik näha lehtede statistikat ning hallata seadeid.
- **SQL Workshop** - Võimaldab näha ja hallata andmebaasiobjekte, jooksutada päringuid, importida/exportida andmebaasis olevaid andmeid, koostada päringuid graafilise liidese abil, luua RESTful liideseid jpm.
- **Team Development** - Tööde- ja vigadehaldussüsteem. Võimaldab arendajatel ülesandeid planeerida ja hallata.
- **Packaged Apps** - Galerii näidisrakendustest, mida on võimalik kohe kasutamiseks installeerida.

[23]

2.4.2 NuBuilder

NuBuilder on veebipõhine arendusplatvorm loomaks veebipõhiseid rakendusi. Lehtede kirjeldused (sh PHP, JS ja SQL päringud) hoitakse andmebaasis, mis muudab rakenduse varundamise lihtsaks.

NuBuilder on kirjutatud PHP-s ning andmeid hoitakse MySQL andmebaasisüsteemis. Tabelite põhjal on võimalik luua lihtsaid CRUD vorme, kus on võimalik tabelis olevaid andmeid lugeda, lisada, muuta ja kustutada. SQL päringute põhjal on võimalik luua raporteid, mida arendaja saab veebiliidese kaudu disainida. Rakenduse genereerimine toimub PHP-poole peal. Oma kodulehel väidavad nad, et tegu on *Open Source* tarkvaraga ning lähtekood on avalikult üleväl [21], kuid kusagil pole mainitud, millise *Open Source* litsentsi alt on tarkvara välja antud.

Koodi puhul täheldasin mitut puudujääki:

- Failid on kehvasti struktureeritud - php, js, png ja gif failid on kõik koos ühes kaustas.

- PHP ja HTML on kirjutatud läbisegi, mis teeb disaini muutmise keeruliseks.
- Kasutatakse \$GLOBALS muutujat - see raskendab arusaamist, kus võidakse muutujale programmi töö ajal väärtusi omistada.
- Funktsioonid on liiga pikad - paljud funktsioonid täidavad korraga liiga palju ülesandeid ja seetõttu on raskendatud nendest arusaamine.

[20]

2.4.3 Xataface

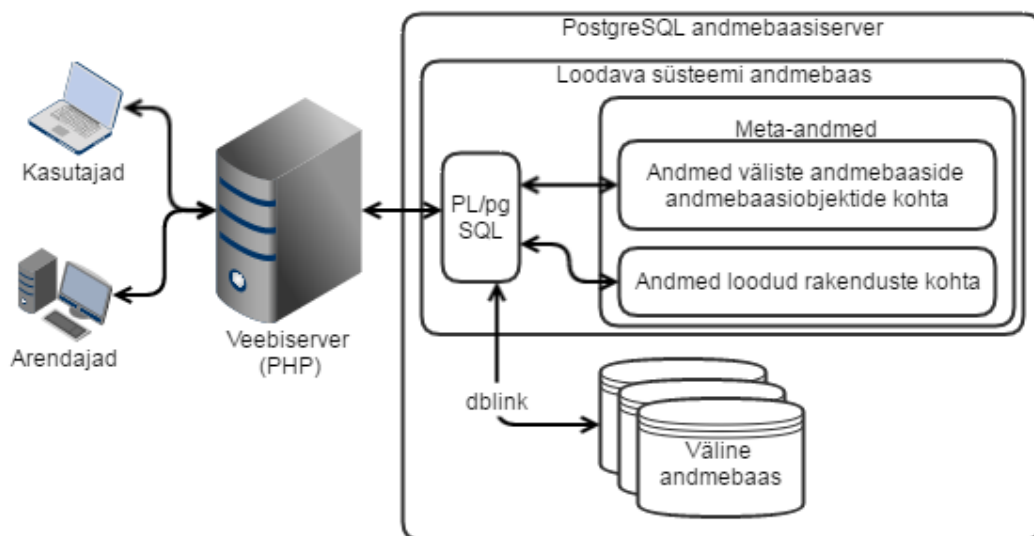
Xataface on programm, millega saab tabelite põhjal genereerida vorme ja kuvasid. Pärast genereerimist tuleb loodud failid serverisse üles laadida. Lehtede konfigureerimine toimub INI failide abil.[43]

Xataface on avatud lähtekoodiga ning antud välja GPL litsentsi all. Programm on kirjutatud PHP-s [26] ning andmebaasisüsteemina kasutatakse MySQL-i [19].

Kasutatud on palju väliseid teke. Programmil on üks põhiline arendaja ning igapäevast arendustööd ei toimu. [44]

2.5 Täpsustunud ülesande püstitus

Kasutades PostgreSQL 9.4 andmebaasisüsteemi [28] ja PHP 5.5 skriptimiskeelt [26], tuleb realiseerida süsteem, mille abil saab luua teisi veebipõhiseid rakendusi. Loodavad rakendused peavad andmebaasiga suhtlemiseks kasutama vaadete, materialiseeritud vaadete ja funktsioonide abil loodud liidest (2.1). Loodav süsteem peab info liideste kohta küsima väliste andmebaaside süsteemikataloogidest (2.3) kasutades dblink moodulit (2.2.1) ning hoidma seda enda andmebaasis. Kasutamaks võimalikult palju ära andmebaasi võimekust, tuleb rakendused genereerida valmis andmebaasi poole peal. Süsteemi tööpõhimõtet kirjeldab Joonis 7. Valminud süsteem tuleb teha interneti teel avalikult kättesaadavaks.

Joonis 7. Süsteemi tööpõhimõte.

2.6 Litsents

Üheks töö eesmärgiks oli avaldada loodava prototüübi lähtekood avatud tarkvarana. Olemasolevaid litsentse on väga palju. Selleks, et valida välja litsents, mille alt avaldada loodav tarkvara, leian esiteks populaarseimad litsentsid ning võrdlen neid omavahel. GitHub-i poolt avaldatud statistika kohaselt on 2016 aasta veebruari seisuga populaarseimad litsentsid: MIT (44,69%), GPLv2 (12,96%), Apache (11,19%) ja GPLv3 (8,88%). [3]

Kõik eelpool nimetatud litsentsid täidavad nii *Free Software* (vt Lisa 2) kui ka *Open Source* (vt Lisa 3) tingimusi. Lisa 4 tabelis 14 on välja toodud nende litsentside võrdlus. Loodav süsteem avaldatakse MIT litsentsi all, kuna see seab kasutajatele kõige vähem piiranguid ning arendajale kõige vähem kohustusi.

3 Süsteemi analüüs

3.1 Tegutsejad

- Arendaja.
- Kasutaja.

Arendaja on laiendatud õigustega kasutaja, kellele on lubatud hallata süsteemis loodud rakendusi.

3.2 Terviksüsteemi tükeldus allsüsteemideks

Loodav süsteem jagatakse allsüsteemideks, et oleks lihtsam modulaarselt arendada ning struktureeritult kirjeldada loodavat funktsionaalsust.

3.2.1 Pädevusalad

- Arendaja pädevusala.
- Kasutaja pädevusala.

Arendaja pädevusala kasutab kõiki allsüsteeme.

Kasutaja pädevusala kasutab ainult rakenduse allsüsteemi.

3.2.2 Funktsionaalsed allsüsteemid

- Rakenduse funktsionaalne allsüsteem.
- Rakenduste funktsionaalne allsüsteem.
- Lehtede funktsionaalne allsüsteem.
- Regioonide funktsionaalne allsüsteem.
- Navigatsioonide funktsionaalne allsüsteem.

- Mallide funktsionaalne allsüsteem.

Antud töös ei realiseerita mallide funktsionaalset allsüsteemi, kuna töö maht läheks liiga suureks ning loodav süsteem on kasutatav ka ilma selleta.

3.2.3 Registrid

- Andmebaasiobjektide register.
- Rakenduste register.
- Lehtede register.
- Regioonide register.
- Navigatsioonide register.
- Mallide register.

3.3 Rakenduse funktsionaalne allsüsteem

3.3.1 Eesmärgid

- Võimaldada arendajal ja kasutajal kasutada loodud rakendust.

3.3.2 Allsüsteemi poolt kasutatavad registrid

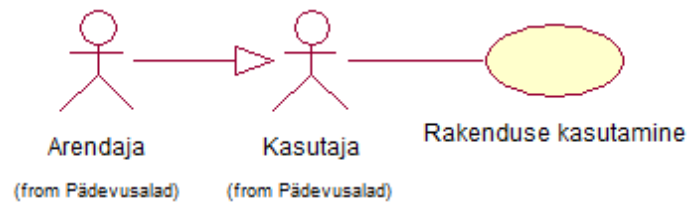
Allsüsteem ei teeninda ühtegi registrit.

Allsüsteem kasutab andmebaasiobjektide registrit, rakenduste registrit, lehtede registrit, regioonide registrit, navigatsioonide registrit ja mallide registrit.

3.3.3 Allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel

Järgnevalt on esitatud rakenduse funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel (vt Joonis 8) ja seal esitatud kasutusjuhtude tekstikirjeldused kõrgtaseme formaadis.

Joonis 8. Rakenduse funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel.

Kasutusjuht: Rakenduse kasutamine

Tegutsejad: Arendaja, Kasutaja

Kirjeldus: Kasutaja saab kasutada loodud rakendust. Talle kuvatakse aktiivse lehekülje nähtavate regioonide sisu. Lehel võidakse kuvada navigatsioone, raporteid, vorme ja HTML-teksti. Lehtede vahel saab liikuda klikates navigatsiooniregiooni poolt kuvatavatele linkidele. Kui lehekülg pole valitud, siis suutatakse kasutaja avalehele. Kui rakenduses kuvatav lehekülg nõuab, et kasutaja oleks autenditud, siis kuvatakse kasutajale autentimisvorm, kus küsitakse kasutajanime ja parooli., mille korrektse sisestamise korral lubatakse kasutajal näha kaitstud lehekülgi. Sessiooni jooksul peab autentima ainult ühe korra.

3.4 Rakenduste funktsionaalne allsüsteem

3.4.1 Eesmärgid

- Võimaldada arendajal saada ülevaade loodud rakendustest.
- Võimaldada arendajal luua uus rakendus.
- Võimaldada arendajal muuta olemasolevate rakenduste seadeid.
- Võimaldada arendajal kustutada olemasolevaid rakendusi.
- Võimaldada arendajal muuta rakenduse autentimismeetodit.

3.4.2 Allsüsteemi poolt kasutatavad registrid

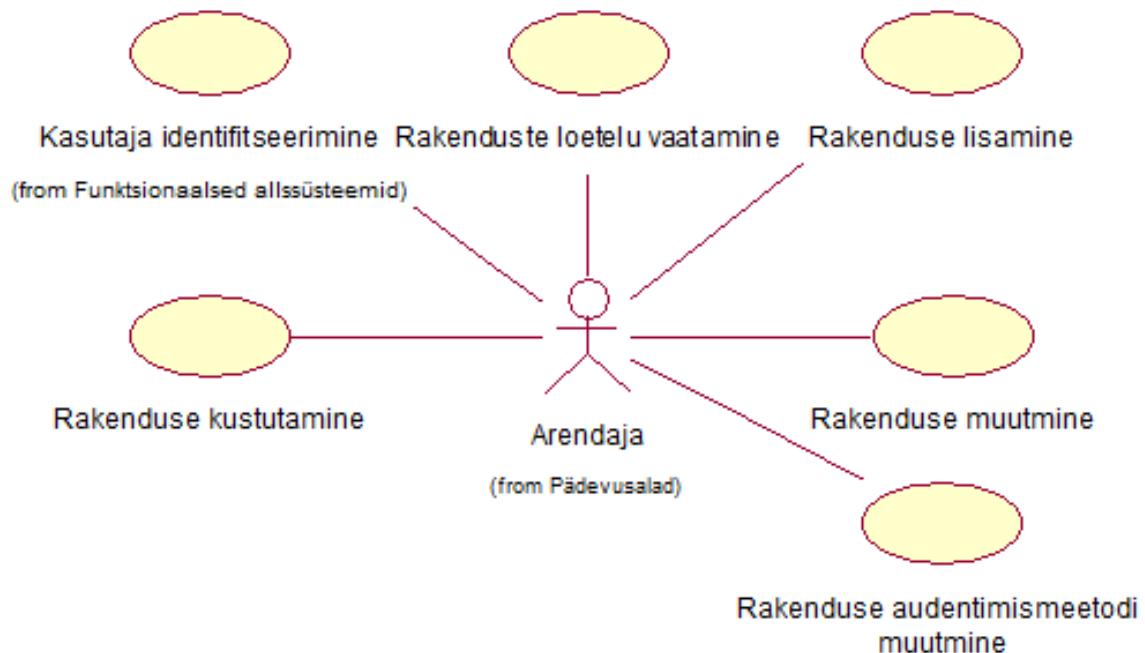
Allsüsteem teenindab rakenduste registrit.

Allsüsteem kasutab andmebaasiobjektide registrit.

Allsüsteem kasutab mallide registrit.

3.4.3 Allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel

Järgnevalt on esitatud rakenduste funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel (vt Joonis 9) ja seal esitatud kasutusjuhtude tekstikirjeldused kõrgtaseme formaadis.

Joonis 9. Rakenduste funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel.

Kasutusjuht: Kasutaja identifitseerimine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja identifitseerib ennast sisestades kasutajanime ja parooli. Kui sellise kasutajanime ja parooliga kasutaja on andmebaasis olemas ning tal on SUPERUSER õigused, siis lubatakse arendajal süsteemi siseneda, vastasel juhul mitte.

Märkus: Kasutusjuht “Kasutaja identifitseerimine” on kasutusel ka järgnevates allsüsteemides: lehtede funktsionaalne allsüsteem, regioonide funktsionaalne allsüsteem, navigatsioonide funktsionaalne allsüsteem.

Kasutusjuht: Rakenduste loetelu vaatamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja tahab saada ülevaadet, mis rakendused on loodud. Süsteem kuvab arendajale loetelu rakendustest, kus on esitatud rakenduse nimi.

Kasutusjuht: Rakenduse lisamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja tahab luua uue rakenduse. Arendaja valib rakendusele nime, aliase, andmebaasi, mille põhjal rakendus luuakse ning sisestab andmebaasi kasutajanime ja parooli, kellena süsteem andmebaasiga suhtleb. Kui sisestatud andmed on korrektsed ning sellise kasutajanime ja parooliga kasutaja eksisteerib, siis luuakse uus rakendus. Vigade korral kuvatakse vastavad veateated.

Kasutusjuht: Rakenduse muutmine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja valib rakenduse, mida ta soovib muuta. Talle kuvatakse rakenduse nimi, alias, andmebaas, mille põhjal rakendus on loodud ning andmebaasi kasutajanimi. Arendaja saab kuvatud andmeid muuta. Salvestamiseks peab ta sisestama ka andmebaasi kasutajale vastava parooli. Kui sisestatud andmed on korrektsed, siis muudatused salvestatakse. Vigade korral kuvatakse vastavad veateated.

Kasutusjuht: Rakenduse kustutamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja valib rakenduse, mida ta soovib kustutada. Enne kustutamist küsitakse temalt kinnitust. Kui arendaja kinnitab kustutamise, siis rakendus ning sellega seotud info kustutatakse.

Kasutusjuht: Rakenduse autentimismeetodi muutmine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja valib rakenduse, mille autentimismeetodit ta soovib muuta. Talle kuvatakse hetkel kasutusel olev autentimismeetod koos autentimisfunktsiooniga ning sis-selogmislehe malliga. Arendaja saab eelpool nimetatud andmeid muuta. Kui sisestatud andmed on korrektsed, siis muudatused salvestatakse. Vigade korral kuvatakse vastavad veateated.

3.5 Lehtede funktsionaalne allsüsteem

3.5.1 Eesmärgid

- Võimaldada arendajal saada ülevaade rakendusele kuuluvatest lehekülgedest.
- Võimaldada arendajal luua uusi lehekülgi.
- Võimaldada arendajal muuta olemasolevate lehekülgede seadeid.
- Võimaldada arendajal kustutada olemasolevaid lehekülgi.

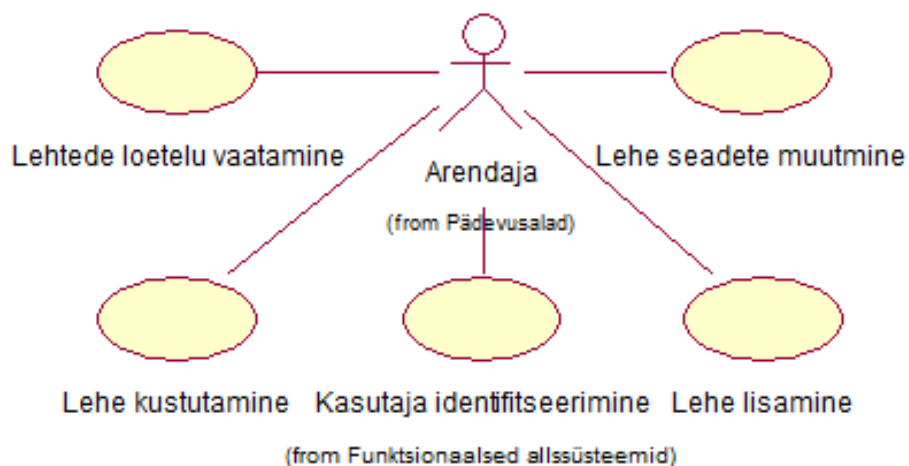
3.5.2 Allsüsteemi poolt kasutatavad registrid

Allsüsteem teenindab lehtede registrit.

Allsüsteem kasutab mallide registrit.

3.5.3 Allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel

Järgnevalt on esitatud lehtede funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel (vt Joonis 10) ja seal esitatud kasutusjuhtude tekstikirjeldused kõrgtaseme formaadis.

Joonis 10. Lehtede funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel.

Kasutusjuht: Lehtede loetelu vaatamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja tahab saada ülevaadet, mis leheküljed on rakenduse alla loodud. Süsteem kuvab talle loetelu lehtedest, kus tuuakse välja lehe id, alias, pealkiri ja info selle kohta, kas leht on avaleht ning kas leht nõuab kasutaja autentimist.

Kasutusjuht: Lehe lisamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja tahab luua rakenduse alla uue lehe. Ta sisestab lehe pealkirja, aliase, valib lehe malli, mida kasutatakse lehe kuvamisel ja valib kas leht on avaleht ning kas leht nõuab autentimist. Kui andmed on korrektsed, siis luuakse uus leht. Vastasel korral kuvatakse vastavad veateated.

Kasutusjuht: Lehe seadete muutmine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja valib lehtede loetelust lehe, mida ta soovib muuta. Talle kuvatakse lehe pealkiri, alias, mall ja info selle kohta kas tegu on avalehega ning kas leht nõuab kasutaja autentimist. Kuvatud andmeid saab muuta. Kui andmed on korrektsed, siis need salvestatakse. Vastasel korral kuvatakse vastavad veateated.

Kasutusjuht: Lehe kustutamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja valib lehtede loetelust lehe, mida ta soovib kustutada. Enne kustutamist küsitakse temalt kinnitust. Kui arendaja kinnitab kustutamise, siis leht ning sellega seotud info kustutatakse.

3.6 Regioonide funktsionaalne allsüsteem

3.6.1 Eesmärgid

- Võimaldada arendajal saada ülevaade lehel olevatest regioonidest.
- Võimaldada arendajal luua navigatsiooni tüüpi regioone.

- Võimaldada arendajal luua HTML tüüpi regioone.
- Võimaldada arendajal luua raporti tüüpi regioone.
- Võimaldada arendajal luua vormi tüüpi regioone.
- Võimaldada arendajal muuta olemasolevaid regioone.
- Võimaldada arendajal kustutada olemasolevaid regioone.

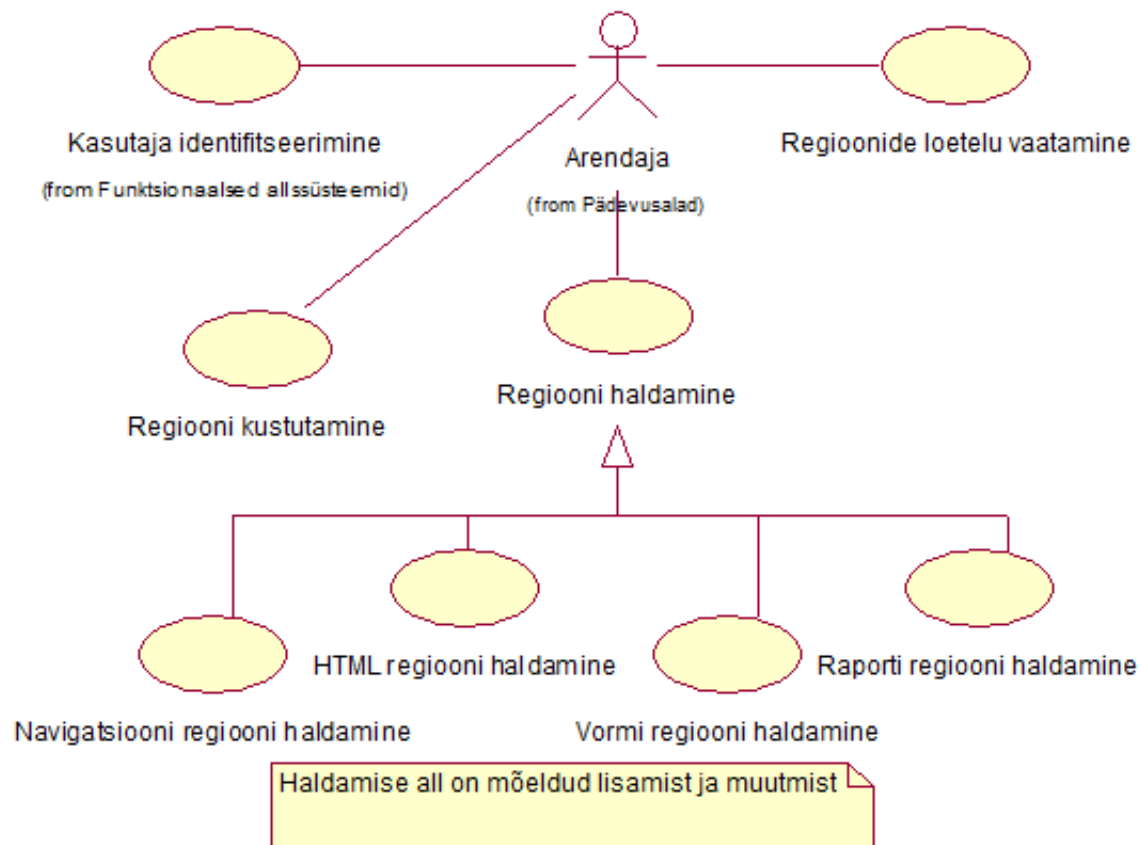
3.6.2 Allsüsteemi poolt kasutatavad registrid

Allsüsteem teenindab regioonide registrit.

Allsüsteem kasutab mallide registrit, navigatsioonide registrit, andmebaasiobjektide registrit.

3.6.3 Allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel

Järgnevalt on esitatud regioonide funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel (vt Joonis 11) ja seal esitatud kasutusjuhtude tekstikirjeldused kõrgetaseme formaadis.

Joonis 11. Regioonide funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel.

Kasutusjuht: Regioonide loetelu vaatamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja tahab saada ülevaadet, mis regioonid on valitud lehe alla loodud. Talle kuvatakse regioonide loetelu, kus esitatakse regiooni asukoht lehel, regiooni tüüp, järjekorranumber, nimi ning info selle kohta, kas regioon on nähtav või peidetud.

Kasutusjuht: Regiooni kustutamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja valib regioonide loetelust regiooni, mida ta soovib kustutada. Enne kustutamist küsitakse temalt kinnitust. Kui arendaja kinnitab kustutamise, siis regioon ning sellega seotud info kustutatakse.

Kasutusjuht: Regiooni haldamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Regiooni lisamisel või muutmisel kuvatakse arendajale vorm, kus küsitakse regiooni nime, järjekorranumbrit, regiooni malli, mida kasutatakse regiooni kuvamisel ning infot selle kohta, kas regioon on nähtav või peidetud. Regiooni muutmise korral on vormi väljad eelnevalt täidetud. Kui esitatud andmed on korrektsed, siis need salvestatakse. Vastasel korral kuvatakse vastavad veateated.

Kasutusjuht: HTML regiooni haldamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: HTML regiooni lisamisel või muutmisel kuvatakse arendajale vorm, kus lisaks kasutusjuhuses "Regiooni haldamine" esitatud andmetele küsitakse arendajalt ka teksti, mida regioonis kuvada.

Kasutusjuht: Navigatsiooni regiooni haldamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Navigatsiooni regiooni lisamisel või muutmisel kuvatakse arendajale vorm, kus lisaks kasutusjuhuses "Regiooni haldamine" esitatud andmetele küsitakse arendajalt ka navigatsiooni malli, kuvamise tüüpi ja navigatsiooni, mille alusel regioon luuakse ning infot selle kohta, kas regiooni kuvamisel tuleb korrata navigatsioonipunkti malli viimast taset, juhul kui navigatsioonipunkti sügavuse jaoks pole eraldi malli defineeritud.

Kasutusjuht: Raporti regiooni haldamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Raporti regiooni lisamisel või muutmisel kuvatakse arendajale vorm, kus lisaks kasutusjuhus “Regiooni haldamine” esitatud andmetele küsitakse arendajalt ka raporti kuvamisel kasutatavat malli, raporti aluseks olevat vaadet, infot selle kohta, kas raporti päist tuleb kuvada või mitte, mitu rida kuvatakse ühel leheküljel, mis URL-parameetriga antakse edasi hetkel aktiivset lehekülge ning mis veergudest raport koosneb. Pärast vaate valimist saab luua raportile veerge. Raporti veerg võib olla kas valitud vaate veerg või link. Raporti veeru loomisel tuleb sisestada veeru pealkiri, järjekorranumber ning info selle kohta, kas kuvatavas tekstis muudetakse HTML-erimärgid (&, <, >, ", ') ohutuks või mitte. Lingi korral tuleb lisaks sisestada ka URL ja lingi tekst ning võib lisada lisaatribuute lingi vormindamiseks. Raport peab sisaldama vähemalt ühte veergu.

Kasutusjuht: Vormi regiooni haldamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Vormi regiooni lisamisel või muutmisel kuvatakse arendajale vorm, kus lisaks kasutusjuhus “Regiooni haldamine” esitatud andmetele küsitakse arendajalt ka vormi kuvamisel kasutatavat malli, vormi saatmisnupu malli, saatmisnupul kuvatavat teksti, teadet, mida kuvatakse vormi eduka töötlemise korral, teadet, mida kuvatakse, kui vormi töötlemisel tekib viga, URL, kuhu pärast vormi edukat töötlemist edasi suunatakse, funktsiooni, mille alusel vorm luuakse ning info selle kohta, kas vorm tuleb eelnevalt andmetega täita. Pärast funktsiooni valimist kuvatakse funktsiooni parameetrid ning arendaja peab valima, kuidas neid vormis kuvatakse. Selleks peab ta sisestama vormi välja nime, kirjelduse, järjekorranumbri, valima välja tüübi ja malli. Lisaks saab ta valida, kas väli on kogustulik või mitte, nähtav või peidetud, sisestada välja vaikimisi väärtuse ja kasutajat abistava teksti. Juhul kui välja tüübiks on element, mille abil on võimalik kuvada mitut valikuvõimalust, siis peab arendaja valima vaate ja veerud, mille põhjal valikud luuakse. Kui on valitud vaade, mille põhjal vorm eeltäidetakse, siis peab arendaja ära kirjeldama päringutingimused, mille alusel leitakse vaatest õige rida ning määrama, millised vormi väljad infoga täidetakse.

3.7 Navigatsioonide funktsionaalne allsüsteem

3.7.1 Eesmärgid

- Võimaldada arendajal saada ülevaade rakendusele kuuluvatest navigatsioonidest.
- Võimaldada arendajal luua uusi navigatsioone.
- Võimaldada arendajal muuta olemasolevaid navigatsioone.
- Võimaldada arendajal kustutada olemasolevaid navigatsioone.
- Võimaldada arendajal lisada olemasoleva navigatsiooni alla navigatsioonipunkte.
- Võimaldada arendajal muuta olemasolevaid navigatsioonipunkte.
- Võimaldada arendajal kustutada olemasolevaid navigatsioonipunkte.

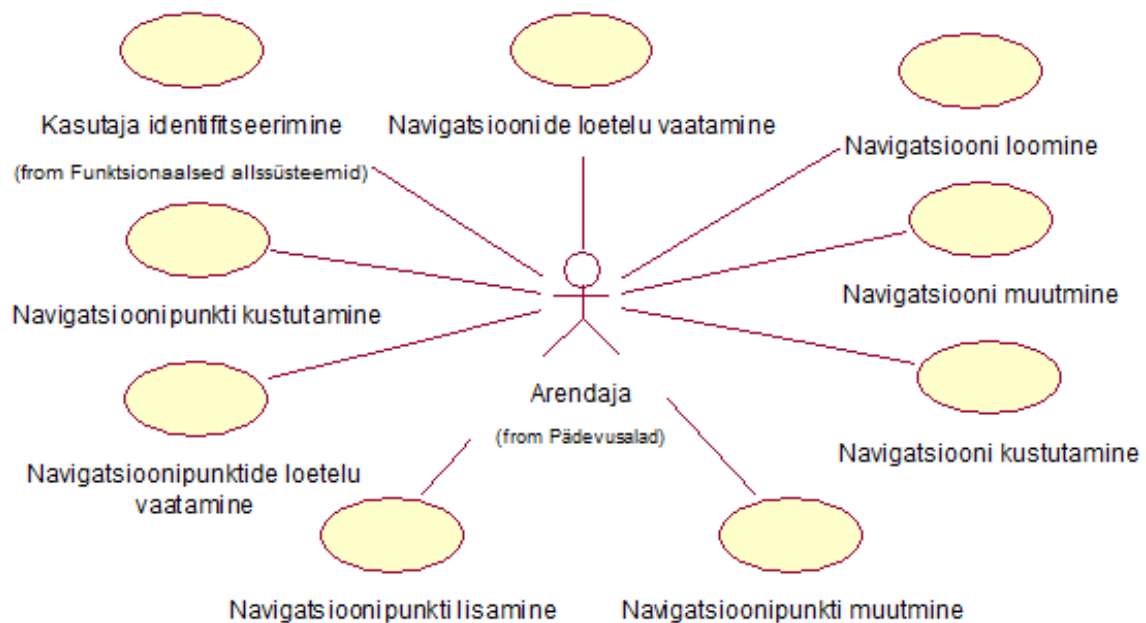
3.7.2 Allsüsteemi poolt kasutatavad registrid

Allsüsteem teenindab navigatsioonide registrit.

Allsüsteem kasutab lehtede registrit.

3.7.3 Allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel

Järgnevalt on esitatud navigatsioonide funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel (vt Joonis 12) ja seal esitatud kasutusjuhtude tekstikirjeldused kõrgtaseme formaadis.

Joonis 12. Navigatsioonide funktsionaalse allsüsteemi kasutusjuhtude eskiismudel.

Kasutusjuht: Navigatsioonide loetelu vaatamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja tahab saada ülevaadet, mis navigatsioonid on valitud rakenduse alla loodud. Arendajale kuvatakse navigatsioonide nimede loetelu.

Kasutusjuht: Navigatsiooni loomine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja tahab luua uut navigatsiooni. Arendajale kuvatakse vorm, kus küsitakse uue navigatsiooni nime. Kui nimi on korrektne, siis luuakse navigatsioon. Vastasel korral kuvatakse vastvad veateated.

Kasutusjuht: Navigatsiooni muutmine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja valib navigatsiooni, mida ta soovib muuta. Arendajale kuvatakse navigatsiooni nimi, mida ta saab muuta. Kui nimi on korrektne, siis see salvestatakse. Vastasel korral kuvatakse vastavad veateated.

Kasutusjuht: Navigatsiooni kustutamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja valib navigatsioonide loetelust navigatsiooni, mida ta soovib kustutada. Enne kustutamist küsitakse temalt kinnitust. Kui arendaja kinnitab kustutamise, siis navigatsioon ning sellega seotud info kustutatakse. Navigatsiooni ei saa kustutada, kui see on mõne navigatsiooniregiooni poolt kasutusel.

Kasutusjuht: Navigatsioonipunktide loetelu vaatamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja tahab saada ülevaadet, millised navigatsioonipunktid on navigatsiooni alla loodud. Arendajale kuvatakse loetelu navigatsioonipunktidest, kus on esitatud navigatsioonipunkti järjekorranumber, nimi ja URL või leht, millele ta viitab. Lisaks on välja toodud, millise navigatsioonipunkti alla ta kuulub.

Kasutusjuht: Navigatsioonipunkti lisamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja tahab navigatsiooni alla lisada navigatsioonipunkti. Arendajale kuvatakse vorm, kus küsitakse navigatsioonipunkti nime, järjekorranumbrit, ülem-navigatsioonipunkti ning URL-i või lehte, millele viidatakse. Kui sisestatud andmed on korrektsed, siis luuakse uus navigatsioonipunkt. Vastasel korral kuvatakse vastavad veateated.

Kasutusjuht: Navigatsioonipunkti muutmine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja tahab muuta olemasolevat navigatsioonipunkti. Arendajale kuvatakse vorm, kus esitatakse olemasoleva navigatsioonipunkti nimi, järjekorranumber, ülem-navigatsioonipunkt ning URL või leht, millele viidatakse. Arendaja saab muuta eelpool nimetatud andmeid. Kui andmed on korrektsed, siis andmed salvestatakse. Vastasel korral kuvatakse vastavad veateated.

Kasutusjuht: Navigatsioonipunkti kustutamine

Tegutsejad: Arendaja

Kirjeldus: Arendaja valib navigatsioonipunktide loetelust navigatsioonipunkti, mida ta soovib kustutada. Enne kustutamist küsitakse arendajalt kinnitust. Kui arendaja kinnitab kustutamise, siis navigatsioonipunkt ning sellega seotud info kustutatakse.

3.8 Mittefunktsionaalsed nõuded

Tabelis 1 on välja toodud süsteemile esitatud mittefunktsionaalsed nõuded, mida loodav süsteem peab täitma.

Tabel 1. Mittefunktsionaalsed nõuded.

Tüüp	Nõude kirjeldus
Serveri tarkvara	Andmete hoidmiseks peab kasutama andmebaasisüsteemi PostgreSQL 9.4 või uuemat. Rakendus tuleb luua kasutades PHP 5.5.0 või uuemat.
Keel	Süsteemi kasutajaliides peab olema ingliskeelne.
Kasutajaliides	Kasutajaliides peab olema veebipõhine ning arvestama erinevate resolutsioonidega.
Toetatud veebibrauserid	<ul style="list-style-type: none"> ■ Microsoft Internet Explorer 11 või uuem. ■ Mozilla Firefox 43 või uuem. ■ Google Chrome 49 või uuem.
Andmebaasioperatsioonide töökiirus	Andmebaasioperatsioonid peavad süsteemil aega võtma alla 5 sekundi.

4 Andmebaas

Kogu rakenduse genereerimine ning selleks vajaliku info hoidmine toimub andmebaasi poole peal. Järgnevalt on kirjeldatud, kuidas rakenduse genereerimine toimub ning milliseid andmeid ja kuidas selleks talletatakse.

4.1 Rakenduse genereerimine

Rakenduse genereerimiseks tuleb funktsioonile `pgapex.f_app_query_page` ette anda rakenduse asukoht, rakenduse alias või id, lehe alias või id, päringu meetod (GET või POST), päringu päis (*header*), GET-parameetrid ja POST-parameetrid.

Esmalt luuakse ajutised tabelid, kuhu transaktsiooni tööaja jooksul kantakse päringuspetsiifilised seaded (nt rakenduse id ja lehe id), tagastatava päise info, süsteemi poolt genereeritud teated ning regioonide info. Võimaldamaks sama andmebaasi sessiooni raames genereerida mitu rakenduse lehte antakse ajutistesse tabelitesse andmete lisamisel kaasa ka transaktsiooni id `txid_current()`.

Seejärel kontrollitakse, kas rakendus ja leht on olemas ning avatakse sessioon. Sessiooni avamisel kontrollitakse kas kasutaja poolt saadetud päised sisaldavad küpsise infot, kus hoitakse sessiooni id-d. Kui sessiooni id on olemas, siis uuendatakse olemasoleva sessiooni aegumistähtaega. Vastasel korral genereeritakse uus sessiooni id, mis salvestatakse andmebaasi ning luuakse küpsis, mis saadetakse kasutajale tagasi päise parameetri *set-cookie* abil.

Kui rakendusele saadeti POST päring, siis kontrollitakse, kas kasutaja tahab autentida või salvestada andmeid vormi regiooni abil. Mõlemal juhul kutsutakse välja välises andmebaasis olev funktsioon. Autentimise korral oodatakse funktsioonilt tõeväärtus (*boolean*) tüüpi väärtust mille põhjal otsustatakse, kas kasutajal on ligipääs lubatud või mitte. Kui autentimisfunktsioon tagastab *TRUE*, siis lisatakse sessiooni märges, et kasutaja on autentitud.

Nii GET kui ka POST-meetodi korral kontrollitakse, kas kasutajal on ligipääs antud lehele. Kui ei ole, siis tagastatakse rakenduse seadetes määratud autentimisvorm. Kui kasutajal on õigus lehel viibida, siis käiakse läbi lehega seotud nähtavad regioonid ning genereeritakse meta-info põhjal kasutajale tagastatav leht.

Funktsioon `pgapex.f_app_query_page` tagastab JSON-objekti, mis sisaldab kahte välja

header ja *body*, mis sisaldavad vastavalt kasutajale saadetavat päist ning kuvatavat sisu.

4.2 Andmebaasikirjeldus

Järgnevalt esitatakse loodava süsteemi olemitüüpide ning nende atribuutide definitsioonid registrite kaupa. Olemi-suhte diagrammid on välja toodud Lisas 5. Olemi-suhte diagrammide põhjal genereeritud tabelid on Lisas 6.

4.2.1 Andmebaasiobjektide register

Tabelis 2 on esitatud andmebaasiobjektide registrisse kuuluvate olemitüüpide definitsioonid ning tabelis 3 nende atribuutide definitsioonid. Olemi-suhte diagramm on esitatud Joonisel 19.

Tabel 2. Andmebaasiobjektide registri olemitüüpide definitsioonid.

Olemitüübi nimi	Definitsioon
column	Välises andmebaasis olevas vaates esinev veerg
data_type	Välises andmebaasis kasutusel olev andmetüüp
database	Väline andmebaas
function	Välises andmebaasis olev funktsioon
parameter	Välises andmebaasis oleva funktsiooni parameeter
schema	Välises andmebaasis olev skeem
view	Välises andmebaasis olev vaade

Tabel 3. Andmebaasiobjektide registri olemitüüpide atribuutide definitsioonid.

Olemitüübi nimi	Atribuudi nimi	Definitsioon
column	name	Veeru nimi
data_type	data_type	Andmetüübi nimi. Selleks võib olla nii andmebaasi sisse ehitatud andmetüüp, tabel, domeen või kasuta poolt defineeritud tüüp
database	name	Samas andmebaasiserveris oleva andmebaasi nimi
function	name	Funktsiooni nimi
parameter	name	Parameetri nimi
parameter	ordinal_position	Parameetri esinemisjärjekord funktsioonis
schema	name	Skeemi nimi
view	name	Vaate nimi

4.2.2 Rakenduste register

Tabelis 4 on esitatud rakenduste registrisse kuuluvate olemitüüpide definitsioonid ning tabelis 5 nende atribuutide definitsioonid. Olemitüüpide diagramm on esitatud Joonisel 20.

Tabel 4. Rakenduste registri olemitüüpide definitsioonid.

Olemitüübi nimi	Definitsioon
application	Andmebaasi põhjal loodud rakendus
authentication_scheme	Autentimismeetod, mida kasutatakse autentimist nõudvatel lehtedel
session	Rakenduse kasutaja sessiooniinfo

Tabel 5. Rakenduste registri olemitüüpide atribuutide definitsioonid.

Olemitüübi nimi	Atribuudi nimi	Definitsioon
application	alias	Tähe- ja numbrimärkidest ning numbritest koosnev sõne rakenduse tuvastamiseks. Võimaldab luua URL aadressi, kus rakendusele viidatakse aliase abil
application	name	Rakenduse nimi
application	database_username	Kasutaja, kellest süsteem suhtleb välise andmebaasiga
application	database_password	Parool, millega sisenetakse välisesse andmebaasi
authentication_scheme	authentication_scheme	Autentimismeetod. See võib kas puududa või nõuda funktsiooni, mis teostab õiguste kontrolli
session	data	Rakenduse kasutaja sessioonis hoitavad andmed
session	expiration_time	Rakenduse kasutaja sessiooni aegumise aeg

4.2.3 Lehtede register

Tabelis 6 on esitatud lehtede registrisse kuuluvate olemitüüpide definitsioonid ning tabelis 7 nende atribuutide definitsioonid. Olemitüüpide diagramm on esitatud Joonisel 21.

Tabel 6. Lehtede registri olemitüüpide definitsioonid.

Olemitüübi nimi	Definitsioon
page	Rakenduses kuvatav leht
page_item	Lehel kasutatavad vormielemendid ning URL-parameetrid

Tabel 7. Lehtede registri olemitüüpide atribuutide definitsioonid.

Olemitüübi nimi	Atribuudi nimi	Definitsioon
page	alias	Tähemärkidest ning numbritest koosnev sõne rakenduses lehe tuvastamiseks. Võimaldab luua URL aadressi, kus lehele viidatakse aliase abil
page	title	Lehel kuvatav pealkiri
page	is_homepage	Kas tegu on avalehega. Ühel rakendusel saab olla ainult üks avaleht. Kui rakendus sisaldab lehti, siis peab üks leht olema avaleht
page	is_authentication_required	Kas lehele pääsemiseks peab kasutaja olema autenditud
page_item	name	Vormielemendi või URL-parameetri nimi

4.2.4 Regioonide register

Tabelis 8 on esitatud regioonide registrisse kuuluvate olemitüüpide definitsioonid ning tabelis 9 nende atribuutide definitsioonid. Olemitüüpide diagrammid on esitatud Joonistel 22, 23, 24 ja 25.

Tabel 8. Regioonide registri olemitüüpide definitsioonid.

Olemitüübi nimi	Definitsioon
fetch_row_condition	Tingimus, mille abil küsitakse vaatest rida, mida kasutatakse vormi eeltäitmiseks. Tingimuse kontrolliks vajalik väärtus võetakse URL-parameetrist
field_type	Vormis kuvatava välja tüüp
form_field	Vormis kuvatav väli
form_pre_fill	Seos vormi eeltäitmiseks vajaliku vaatega
form_region	Vormi tüüpi regioon
html_region	HTML tüüpi regioon
list_of_values	Kui vormi elemendi tüübiks on RADIO või DROP_DOWN, siis määratakse siin ära, millise vaate väljade põhjal valikud luuakse
navigation_region	Navigatsiooni tüüpi regioon
navigation_type	Navigatsiooni tüüp
region	Lehel kuvatav allosa
report_column	Raportis kuvatav veerg
report_column_link	Raportis veerus kuvatav link, kui veeru tüübiks on LINK
report_column_type	Raporti veeru tüüp
report_region	Raporti tüüpi regioon

Tabel 9. Regioonide registri olemitüüpide atribuutide definitsioonid.

Olemitüübi nimi	Atribuudi nimi	Definitsioon
field_type	field_type	Välja tüübi nimi. Võimalikd väärtused on TEXT, PASSWORD, RADIO, CHECK-BOX, DROP_DOWN, TEXTAREA
form_field	label	Vormi välja nimi
form_field	sequence	Vormi välja kuvamise järjekorranumber
form_field	is_mandatory	Kas välja täitmine on kohustuslik
form_field	is_visible	Kas väli on kasutajale nähtav
form_field	default_value	Välja vaikimisi väärtus juhul kui väli on tühi
form_field	help_text	Abistav tekst, mis selgitab, milliseid andmeid kasutajalt oodatakse
form_region	button_label	Saatmisnupul kuvatav tekst
form_region	success_message	Vormi saatmisel käivititava välise andmebaasi funktsiooni eduka lõpetamise korral kuvatav tekst
form_region	error_message	Vormi saatmisel käivititava välise andmebaasi funktsiooni ebaeduka lõpetamise korral kuvatav tekst. Lõpetamine loetakse ebaedukaks, kui funktsioon heidab veateate
form_region	redirect_url	Aadress, kuhu kasutaja suunatakse vormi eduka töötlemise korral. Võib sisaldada spetsiaalseid muutujaid &APPLICATION_ROOT& - rakenduse faili asukoht, &APPLICATION_ID& - rakenduse id, &PAGE_ID& - lehe id
html_region	content	Lehel kuvatav sisu. Võib sisaldada HTML-i
navigation_region	repeat_last_level	Kui navigatsiooni sügavamatele elementidele pole loodud vastavat malli, siis kasutatakse viimast navigatsioonipunkti malli, et kuvada need navigatsioonipunktid. Vastasel juhul jäävad need kuvamata
navigation_type	navigation_type	Navigatsiooni tüüp. Selle põhjal otsustatakse, kuidas tuleb navigatsioon valmis renderdada. Võimalikd väärtused on MENU, BREADCRUMB, SITEMAP
region	name	Regiooni nimi. Võidakse kuvada lehel
region	sequence	Regiooni kuvamise järjekord
region	is_visible	Kas regioon on lehel nähtav
report_column	heading	Raporti veeri päise pealkiri
report_column	sequence	Raporti veeru kuvamise järjekord
report_column	is_text_escaped	Kas veerus kuvatavas tekstis muudetakse HTML erimärgid ohutuks
report_column_link	url	Aadress, millele link viitab

Olemitüübi nimi	Atribuudi nimi	Definitsioon
report_column_link	attributes	Lisaatribuudid, mida on võimalik lingile lisada
report_column_link	link_text	Lingil kuvatav tekst
report_column_type	report_column_type	Raporti veeru tüüp. Võimalikd väärtused on COLUMN, LINK. COLUMN-i korral kuvatakse vaatest saadava välja sisu, LINK-i korral aga link.
report_region	items_per_page	Mitu rida raportist kuvatakse ühel leheküljel. Ülejäänud ridade nägemiseks luuakse lingid
report_region	show_header	Kas raportil kuvatakse veerude päiste pealkirjad

4.2.5 Navigatsioonide register

Tabelis 10 on esitatud navigatsioonide registrisse kuuluvate olemitüüpide definitsioonid ning tabelis 11 nende atribuutide definitsioonid. Olemitüüpide diagramm on esitatud Joonisel 26.

Tabel 10. Navigatsioonide registri olemitüüpide definitsioonid.

Olemitüübi nimi	Definitsioon
navigation	Navigatsioon grupeerimaks erinevaid navigatsioonihierarhiaid
navigation_item	Navigatsioonis kuvatav element. Võib sisaldada alamelemente
url	Aadress, kuhu navigatsioonis kuvatav element suunab

Tabel 11. Navigatsioonide registri olemitüüpide atribuutide definitsioonid.

Olemitüübi nimi	Atribuudi nimi	Definitsioon
navigation	name	Navigatsiooni kirjeldav nimi
navigation_item	name	Navigatsioonelemendi kuvamiseks kuvatav tekst
navigation_item	sequence	Navigatsioonelemendi kuvamisjärjekorraldaja hierarhia tasemel
url	url	Aadress, kuhu navigatsioonis kuvatav element suunab

4.2.6 Mallide register

Tabelis 12 on esitatud mallide registrisse kuuluvate olemitüüpide definitsioonid ning tabelis 13 nende atribuutide definitsioonid. Olemitüüpide diagramm on esitatud Joonisel 27.

Tabel 12. Mallide registri olemitüüpide definitsioonid.

Olemitüübi nimi	Definitsioon
button_template	Nupu mall
display_point	Asukohad, kuhu on võimalik lisada regioone
drop_down_template	HTML select-elementi mall
form_template	Vormi mall
input_template	HTML input-elementi mall
input_template_type	Võimalikud elementi kuvamisviisid
navigation_item_template	Navigatsioonipunkti mall
navigation_template	navigatsiooni mall
page_template	Lehe mall
page_template_display_point	Lehel kasutatavad asukohad, kuhu on võimalik lisada regioone
page_type	Lehe malli tüüp
region_template	Regiooni mall
report_template	Raporti mall
template	Üldine malli kirjeldus
textarea_template	HTML textarea-elementi mall

Tabel 13. Mallide registri olemitüüpide atribuutide definitsioonid.

Olemitüübi nimi	Atribuudi nimi	Definitsioon
button_template	template	Nupu mall. Võib sisaldada võtmesõnu #NAME# ja #LABEL#, mis asendatakse vastavalt vormi elementi nimega ning kasutajale kuvatava tekstga
display_point	name	Asukoha nimi
drop_down_template	drop_down_begin	HTML select-elementi algus. Võib sisaldada võtmesõnu #ROW_LABEL# ja #NAME#, mis asendatakse vastavalt vormi välja nimega ning vormi elementi nimega
drop_down_template	drop_down_end	HTML select-elementi lõpp
drop_down_template	option_begin	HTML option-elementi algus. Võib sisaldada võtmesõnu #VALUE# ja #SELECTED#, mis asendatakse vastavalt valiku väärtusega ning millega tähistatakse aktiivset valikut
drop_down_template	option_end	HTML option-elementi lõpp

Olemitüübi nimi	Atribuudi nimi	Definitsioon
form_template	form_begin	Vormi algus. Võib sisaldada võtmesõna #SUBMIT_BUTTON#, mis asendatakse saatmisnupuga
form_template	form_end	Vormi lõpp. Võib sisaldada võtmesõna #SUBMIT_BUTTON#, mis asendatakse saatmisnupuga
form_template	row_begin	Vormi rea algus
form_template	row_end	Vormi rea lõpp
form_template	row	Vormi rida. Võib sisaldada võtmesõnu #FORM_ELEMENT#, #HELP_TEXT# ja #LABEL#, mis asendatakse vastavalt vormi elemendi, abistava teksti ja välja nimega
form_template	mandatory_row_begin	Vormi rea algus, mis sisaldab kohustuslikku elementi
form_template	mandatory_row_end	Vormi rea lõpp, mis sisaldab kohustuslikku elementi
form_template	mandatory_row	Vormi rida, mis sisaldab kohustuslikku elementi. Võib sisaldada samu võtmesõnu kui <i>form_template.row</i>
input_template	template	HTML input-elemendi kujundus
input_template_type	type	Võimalikud elemendi kuvamisviisid: TEXT, PASSWORD, CHECKBOX, RADIO
navigation_item_template	active_template	Aktiivse navigatsioonielemendi mall
navigation_item_template	inactive_template	Mitteaktiivse navigatsioonielemendi mall
navigation_item_template	level	Navigatsioonielemendi sügavus, millal antud malli rakendatakse
navigation_template	navigation_begin	Navigatsiooni algus
navigation_template	navigation_end	Navigatsiooni lõpp

Olemitüübi nimi	Atribuudi nimi	Definitsioon
page_template	header	Lehe päis. Võib sisaldada võtmesõnu #TITLE#, #APPLICATION_NAME#, #ERROR_MESSAGE#, #SUCCESS_MESSAGE#, #LOGOUT_LINK#, mis asendatakse vastavalt lehe pealkirjaga, rakenduse nimega, veateatega, teatega, välja-logimise URL-aadressiga
page_template	body	Lehe sisuosa. Võib sisaldada samu võtmesõnu kui <i>page_template.header</i> ning lisaks #BODY#, mis asendatakse regiooniga. Võib sisaldada veel teisigi positsiooni määravaid võtmesõnu, mis regioonidega asendatakse
page_template	footer	Lehe jalus. Võib sisaldada samu võtmesõnu kui <i>page_template.header</i>
page_template	error_message	Lehel kuvatav veateade. Võib sisaldada võtmesõna #MESSAGE#, mis asendatakse vastava teatega
page_template	success_message	Lehel kuvatav teade. Võib sisaldada võtmesõna #MESSAGE#, mis asendatakse vastava teatega
page_template_display_point	description	Lehel oleva asukoha kirjeldus
page_type	page_type	Lehe malli tüüp. Võimalikud väärtused: LOGIN, NORMAL. NORMAL tüüpi leht peab sisaldama #BODY# võtmesõna
region_template	template	Regiooni mall
report_template	report_begin	Raporti algus. Võib sisaldada võtmesõna #PAGINATION#, mis asendatakse lehtede jaotamise linkidega
report_template	report_end	Raporti lõpp. Võib sisaldada samu võtmesõnu kui <i>report_template.report_begin</i>

Olemitüübi nimi	Atribuudi nimi	Definitsioon
report_template	header_begin	Raporti päise algus. Võib sisaldada samu võtmesõnu kui <i>report_template.report_begin</i>
report_template	header_row_begin	Raporti päise rea algus
report_template	header_cell	Raporti päise kast, kus kuvatakse veeru pealkiri
report_template	header_row_end	Raporti päise rea lõpp
report_template	header_end	Raporti päise lõpp. Võib sisaldada samu võtmesõnu kui <i>report_template.report_begin</i>
report_template	body_begin	Raporti sisuosa algus. Võib sisaldada samu võtmesõnu kui <i>report_template.report_begin</i>
report_template	body_row_begin	Raporti sisuosa rea algus
report_template	body_row_cell	Raporti sisuosa kast, kus kuvatakse infot
report_template	body_row_end	Raporti sisuosa rea lõpp
report_template	body_end	Raporti sisuosa lõpp. Võib sisaldada samu võtmesõnu kui <i>report_template.report_begin</i>
report_template	pagination_begin	Lehtede lehtumise algus
report_template	pagination_end	Lehtede lehtumise lõpp
report_template	previous_page	Link eelmisele lehele. Võib sisaldada võtmesõna #LINK#, mis asendatakse viitega eelmisele lehele
report_template	next_page	Link järgmisele lehele. Võib sisaldada võtmesõna #LINK#, mis asendatakse viitega järgmisele lehele
report_template	active_page	Aktiivse lehe link. Võib sisaldada võtmesõnu #LINK# ja #NUMBER#, mis asendatakse vastavalt lehe aadressiga ning lehe numbriga
report_template	inactive_page	Mitteaktiivse lehe link. Võib sisaldada samu võtmesõnu kui <i>report_template.active_page</i>
template	name	Malli nimi
textarea_template	template	HTML textarea-elementi mall

5 Kasutatavad tehnoloogiad ja arendusprotsess

Järgnevalt antakse ülevaade, miks ja milliseid programme ning raamistikke süsteemi loomisel kasutati.

5.1 Vagrant

Vagrant on käsureaprogramm, millega saab hallata virtuaalmasina elutsükli. Vagrant isoleerib programmilised sõltuvused ja nende konfiguratsioonid ühtsesse eraldiseisvasse keskkonda. Keskkonna konfigureerimiseks saab kasutada käsurea käsklusi, *Ansible*-t [2], *Puppet*-it [35], *Chef*-i [7], *Docker*-it [9] ja *Salt*-i [36]. Tänu Vagrantile saavad kõik luua endale täpselt ühesuguse keskkonna, kus programme jooksutada, vähendades võimalust, et ühes arvutis programm jookseb, teises aga mitte. [40]

5.2 Bower

Bower on paketi haldussüsteem (*package manager*), mis on mõeldud veebis kasutatavate failide - HTML, CSS, javascript, fondid ja pildid - haldamiseks. Bower-i kasutamiseks peab masinasse olema installitud node, npm ja git. Paketide haldus toimub bower.json failis, kus kirjeldatakse ära soovitud paketid ning nende versioonid. Tänu sellele ei pea arendaja tegelema koodis kasutatavate pakettide haldamisega. [5]

5.3 AngularJS

Angular on raamistik loomaks dünaamilisi veebirakendusi. See võimaldab laiendada HTML süntaksit, et panna elemendid käituma vastavalt arendaja soovile. Angular kasutab kahe suunalist andmesidumist (*data binding*). See tähendab et muudatused javascripti koodis kajastuvad automaatselt HTML-is ning vastupidi. Tänu sellele peab arendaja vähem tegelema DOM-i manipuleerimisega. [1].

5.4 Bootstrap

Bootstrap on mobiilisõbralik kasutajaliidese raamistik, mille abil saab luua dünaamilist veebidisaini (*responsive web design*), mis arvestab kasutaja ekraani suurusega ning kohandab end jooksvalt vastavalt sellele. Bootstrap-is on realiseeritud mitmed komponendid, mis kiirendavad kasutajaliidese loomist. Bootstrap kasutab HTML-i, javascripti ja CSS-i. [4]

5.5 TravisCI

TravisCI on pideva integratsiooni (*continuous integration*) arendusvahend, mille abil saab luua virtuaalse keskkonna koodi kompilleerimiseks, testimiseks ja juurutamiseks. Keskkonna seadistamine toimub faili `.travis.yml` abil, kus määratakse ära virtuaalkeskkonna operatsioonisüsteem, installitavad teegid ning käivitavad käsud. [38]

5.6 PHP

PHP (*PHP: Hypertext Preprocessor*) on avatud lähtekoodiga skriptimiskeel, mis on peamiselt mõeldud veebiprogrammeerimiseks. [42] PHP koodi protsessitakse PHP interpretaatori abil. Üldjuhul kasutatakse interpreteerimiseks *Zend Engine*-t, kuid PHP-d on võimalik jooksutada ka *HHVM*-i [13] abil. PHP toetab erinevaid operatsioonisüsteeme, sealhulgas Windows-i erinevaid versioone ja Linuxi erinevaid distributsioone.

5.7 Composer

Composer on PHP-s kirjutatud sõltuvuste haldamise süsteem. Sõltuvused kirjeldatakse `composer.json` failis ning Composer ise tegeleb nende allalaadimisega ning uuendamisega. [8]

5.8 Postgresql

PostgreSQL on avatud lähtekoodiga objekt-relatsiooniline andmebaasisüsteem, mis vastab täielikult *ACID* nõuetele. See toetab *foreign key*-sid, *join*-e, *view*-sid, *trigger*-eid ja salvestatud rutiine. PostgreSQL toetab erinevaid operatsioonisüsteeme, sealhulgas Windows-i erinevaid versioone ja Linuxi erinevaid distributsioone. [29]

5.9 Arendusprotsess

Alustuseks sai paika pandud esmased nõuded, mida süsteem peaks võimaldama teha. Kuna süsteemi esimene potentsiaalne kasutuskohd oleks TTÜ-s õpetatavas aines “Andmebaasid II”, siis konsulteeriti antud õppeaine õppejõuga ning kaardistati enim levinud kasutusjuhud, mida antud aine raames tuleb üliõpilastel realiseerida. Neid silmas pidades loodi andmemudel ning kasutajaliidese prototüüp, mis võeti hiljem loodavas süsteemis kasutusele. Prototüüp kasutas andmete kuvamiseks võltsandmeid (*mock data*). See andis hea ettekujutuse loodava süsteemi võimekusest ning aitas juhtida tähelepanu aspektidele, millele ilma prototüübi abita ei oleks kohe tuldud.

Selleks et loodavat süsteemi oleks ka teistel arendajatel lihtsam kasutusele võtta ning täiustada sai arenduskeskkonna loomiseks kasutatud Vagrant-i [39], mille abil loodi virtuaalmasin koos kõigi arenduseks vajalike teekidega. Virtuaalmasina konfigureerimiseks kasutati bash-i skripti.

Dünaamilise kasutajaliidese loomiseks kasutati AngularJS 1.4 [1]. Lihtsustamaks kasutajaliidese ühtset väljanägemist erinevates brauserites ning eri suurustes ekraanidega, kasutati Bootstrap 3 [4]. Kasutajaliidese poolt kasutatavaid sõltuvusi hallati Bower-i [5] abil. Koodi kvaliteedi kontrollimiseks ja säilitamiseks kirjutati testid, mil jooksutamiseks kasutati Karma-t [14].

Andmebaasi loomisel lähtuti ideest, et kogu suhtlus andmebaasiga peab käima läbi andmebaasiliidese (2.1). Andmete salvestamiseks ning küsimiseks tuleb kasutajal välja kutsuda vastav andmebaasifunktsioon. Kasutamaks ära PostgreSQL-i [28] võimalust väljastada JSON tüüpi andmeid luuakse kasutajaliidese jaoks vajalik vastus juba andmebaasis. Tänu sellele pole andmetega manipuleerimine süsteemis laiali jaotatud vaid toimub üksnes andmebaasi poolel.

Andmebaasi ja kasutajaliidese vaheline suhtlus toimub läbi PHP-s [26] kirjutatud rakenduse. Kuna antud rakenduse kiht on üpriski õhuke, siis sai selle loomiseks valitud ka liht-

sakoeline raamistik Slim Framework 3 [37]. PHP-s kirjutatud koodi testimiseks kasutati PHPUnit-it [27] ning Mockery-t [18]. Koodi sõltuvusi hallati Composer-i abil [8].

Koodi hoidmiseks kasutatakse GitHub-i [10]. Iga kord, kui koodihoidlasse midagi üles laetakse luuakse TravisCI-s [38] virtuaalkeskkond, kuhu tõmmatakse GitHub-st loodava süsteemi kood ning testide eduka jooksumise korral juurutatakse serverisse. Tänu sellele on serveris alati näha süsteemi viimane töötav version.

6 Kasutajaliides

Kasutajaliides koosneb neljast põhiosast, milleks on moodulid, vaated, teenused ning tõlkefailid. Iga allsüsteemi haldamiseks ning kasutajate autentimiseks on loodud eraldi moodul. Moodulis on ära määratud, mis lehe korral mingit kontrolleriit jooksutatakse ning millist vaadet kasutatakse. Vaadete osas on ära kirjeldatud erinevate lehtede väljanägemine ning teenuste osas suhtlus. Kuigi hetkel ei ole arendajatel võimalus kasutajaliidese keelt muuta, tuleb kogu kuvatav tekst tõlkefailidest. Seetõttu on lihtne tõlkida süsteemi ka teistesse keeltesse.

Lehele minnes kontrollitakse, mis URL-ile kasutaja tuli ja käivitatakse vastav kontrolleri ning laetakse sisse vaade, mida antud kontrolleri kasutab. Kontrolleri käivitamisel antakse talle ette tööks vajalikud teenuste objektid. Selleks kasutatakse sõltuvuste süstimise (*dependency injection*) disainimustrit. See tähendab, et kontrolleri loomisel vaadatakse, milliseid teenuseid ta vajab ja luuakse vajalikud instantsid ning antakse need kontrolleriile kaasa. Seetõttu ei pea kontrolleri ise tegelema vajalike teenuste initsialiseerimisega.

Igal kontrolleriil on objekti tüüpi \$scope muutuja, mille abil toimub andmete vahetamine vaatega. Kui \$scope objektis andmed muutuvad, siis kuvatakse vastavad muudatused koheselt ka vaates ning vastupidi.

Teenuste abil suheldakse rakenduse serveriga AJAX-i abil. Tänu sellele ei pea andmete küsimisel ega saatmisel kogu lehte uuesti laadima, vaid vajaliku info edastamine toimub rakenduse taustal. Andmete küsimine toimub GET-meetodi abil ning andmete lisamine, muutmine ja kustutamine POST-meetodi abil.

7 Rakenduse disain

Rakendus on kirjutatud PHP programmeerimiskeeles. Lihtsustamaks ning kiirendamaks rakenduse loomist võeti kasutusele PHP raamistik Slim Framework 3 [37].

7.1 Slim Framework 3

Slim on PHP mikro-raamistik. See tähendab, et temas on realiseeritud põhifunktsionaalsused ning paljud lisad on välja jäetud. Kuna loodud süsteemi PHP-rakenduse poolne osa on üpriski õhuke ning lihtne, siis valitigi antud raamistik.

Slim koosneb järgmistest põhiosadest:

- Marsruuter (*router*) analüüsib kasutaja poolt tehtud päringut ning võrdleb seda defineeritud marsruutidega. Kui marsruutide seast leitakse sobiv vaste, siis initsialiseeritakse vastav kontrolleri ning päring edastatakse kontrolleri.
- Kontrolleri (*controller*) antakse ette päringu (*request*) ja vastuse (*response*) objektid. Päringu objekt sisaldab kasutaja poolt saadetud infot ning vastuse objekti peab kontrolleri lisama kasutajale kuvatava vastuse.
- Vahevara (*middleware*) abil on võimalik manipuleerida päringu ja vastuse objekte enne ning pärast kontrolleri jõudmist.

[37]

7.2 Rakenduse ülesehitus

Loodud rakendus koosneb järgnevatest põhiosadest: kontrolleri (*controller*), vahevara (*middleware*), mudelid (*model*), teenused (*service*) ja marsruuter (*router*).

7.2.1 Kontrolleri

Kontroller initsialiseeritakse Slim raamistiku poolt ning sellele antakse ette päringu ja vastuse objektid ning olemasolu korral ka URL-parameetrid. Kontrolleris saadetakse vajaduse korral kasutaja poolt tulnud andmed edasi valideerimisteenusele, mis kontrollib

sisendandete korrektsust. Kui andmetest vigu ei leitud, siis saadetakse need edasi mudelisse, mis saadab need omakorda edasi andmebaasi. Mudeli poolt tagastatavad andmed edastatakse kasutajale.

Loodud süsteem sisaldab järgmisi kontrollereid:

- **AppController** - Kasutatakse loodud rakendusega suhtlemiseks. Annab mudelile ette PHP-faili asukoha, rakenduse ja lehe id või aliase, mille vastu päring tehti, päringu meetod (GET või POST), päised, GET-parameetrid ja POST-parameetrid. Mudelilt oodatakse tagasi JSON-objekti, mis peab sisaldama (*header*) ja (*body*) välju. *Header*-is olevad võti-väärtus paarid lisatakse HTTP(S) vastuse päisesse ning *body*-s olev sisu kuvatakse kasutajale.
- **ApplicationController** - Haldab rakenduste kohta info küsimise ning rakenduste loomise, muutmise ja kustutamise päringuid.
- **AuthController** - Tegeleb arendajate autentimise ja väljalogimisega.
- **DatabaseController** - Haldab päringuid, mis küsivad infot andmebaasiobjektide kohta.
- **NavigationController** - Haldab navigatsiooni ja navigatsioonipunktidega seotud info küsimise, lisamise, muutmise ja kustutamise päringuid.
- **PageController** - Haldab lehtedega seotud info küsimise, lisamise, muutmise ja kustutamise päringuid.
- **RegionController** - Haldab regioonidega seotud info küsimise, lisamise, muutmise ja kustutamise päringuid.
- **TemplateController** - Haldab kõiki päringuid, mis küsivad infot kõikvõimalike mallide kohta.

Kõik kontrollid peale AppControlleri jagastavad vastused JSON-na.

7.2.2 Vahevara

Vahevara abil kontrollitakse, kas päringud vastavad vajalikele tingimustele. Loodud süsteemis kasutatakse järgmisi vahevarasid:

- **ApiMiddleware** - Kontrollib, kas API vastu tehtavad päringud sisaldavad *X-Requested-With* päist väärtusega *XMLHttpRequest*. Selle abil tõstetakse süsteemi turvalisust

vähendades *CSRF* rünnaku võimalust, kuna seda päist ei saa lisada AJAX-päringutele, mis küsivad infot teisest domeenist.

- AuthMiddleware - Kontrollib, kas arendaja on sisse loginud ning omab õigust vastavaid päringuid teostada.

7.2.3 Mudelid

Mudelite abil toimub suhtlus andmebaasiga. Selleks kasutatakse PHP laiendust PDO. PDO on liides, mille abil pääseb ligi andmebaasidele. Iga andmebaasisüsteemi jaoks tuleb kasutada vastavat juhtprogrammi (*driver*). Andmebaasiga ühendamiseks tuleb ette anda juhtprogrammi nimi, andmebaasiserveri asukoht ja port, mida andmebaasisüsteem kuulab ning kasutajanimi ja parool (vt Joonis 13). [25]

```
new PDO( 'pgsql:host=localhost;port=5432;dbname=pgapex' , '
    username' , 'password' );
```

Joonis 13. PHP: Andmebaasiga ühendamine.

Vältimaks SQL süstimist (*SQL injection*) kasutatakse päringute loomiseks *prepare* meetodit ning väärtused antakse edasi *bindValue* meetodi abil. Joonisel 14 on näidatud, kuidas teostatakse kasutaja õiguste kontroll.

```
$statement = $connection->prepare( 'SELECT pgapex .
    f_is_superuser(:username , :password)' );
$statement->bindValue( ':username' , $username );
$statement->bindValue( ':password' , $password );
$statement->execute();
return $statement->fetchColumn() === true;
```

Joonis 14. PHP: Kasutaja õiguste kontroll.

7.2.4 Teenused

Teenustesse on talletatud loogika, mida võivad kasutada mitmed süsteemi osad. Loodud rakenduses on kasutusel järgmised teenused:

- Authentication - Tegeleb kasutaja autentimisega ning kontrollib kas kasutajal on lubatud ligipääs süsteemi osadele.

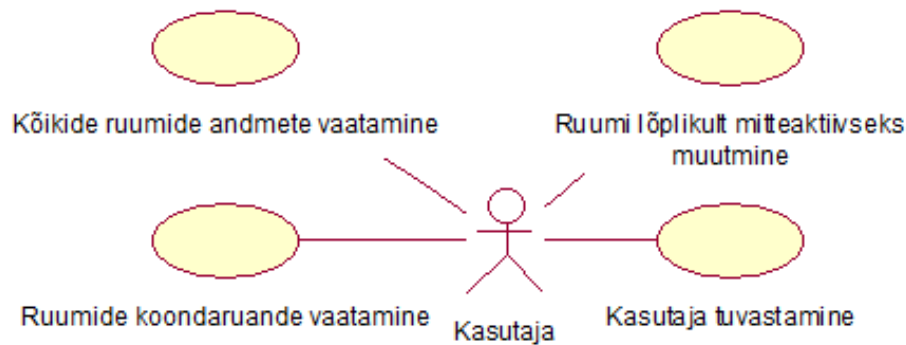
- Database - Tegeleb andmebaasiühenuse loomise, haldamise ning sulgemisega.
- Session - Haldab sessioonide loomist ja kustutamist. Läbi selle teenuse saab lisada ning küsida sessioonis hoitavaid andmeid.
- Validator teenused - Kontrollivad kasutaja poolt saadetud andmete korrektsust. Kõik seda tüüpi teenused realiseerivad *validate* meetodi, kuhu antakse ette päringu-objekt, mille põhjal kontrolli teostatakse.

7.2.5 Marsruuter

Marsruuteris on ära kirjeldatud, millise päringu korral mingi kontroll er käivitatakse. Lisaks on seal ära defineeritud, millistele päringutele poogitakse külge vahevara.

8 Näidisrakendus

Valideerimaks, kas loodud süsteem vastab nõuetele, loodi näiterakendus ja realiseeriti neli kasutusjuhtu (vt Joonis 15), mis sarnanevad üliõpilastöodes esinevatele kasutusjuhtudele. Kasutaja tuvastamine põhineb funktsioonil *functions.f_is_boss*, mille esimese parameetri oodatav väärtus on kasutajanimi ja teise parameetri oodatav väärtus on paoool. Kõikide ruumide andmete vaatamine põhineb vaatel *public.overview_of_rooms*. Ruumide koondaruande vaatamine põhineb vaatel *public.number_of_rooms_by_state*. Ruumi mitteaktiivseks muutmine põhineb funktsioonil *functions.f_permanently_inactivate_a_room*, mille oodatavaks argumendiks on ruumi kood, mis tuleb valida vaatest *public.active_temporariliy_inactive_rooms*.

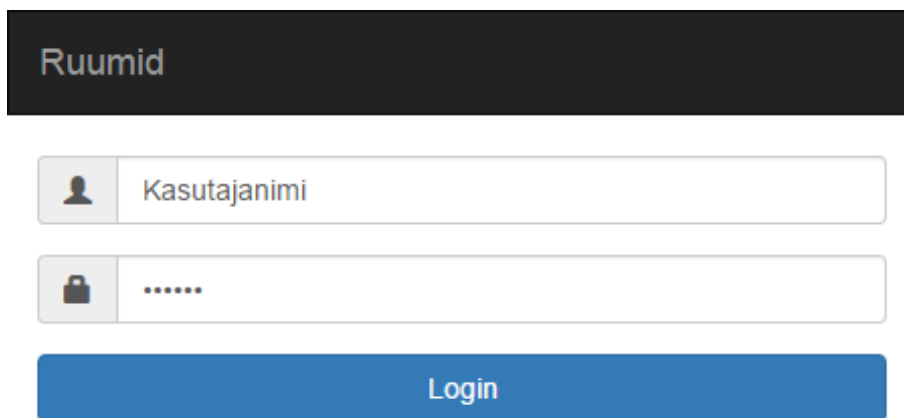

Joonis 15. Näidisrakenduse kasutusjuhtude eskiismudel.

8.1 Kasutaja tuvastamine

Kui kasutaja läheb lehele, mille nägemiseks peab ta olema autenditud, siis kuvatakse talle sisselogimise vorm, kuhu tuleb sisestada kasutajanimi ja parool (vt Joonis 16). Kui kasutajanimi ja parool on õiged, siis logitakse kasutaja sisse ning kasutaja näeb edaspidi autentimist nõudvate lehtede sisu.

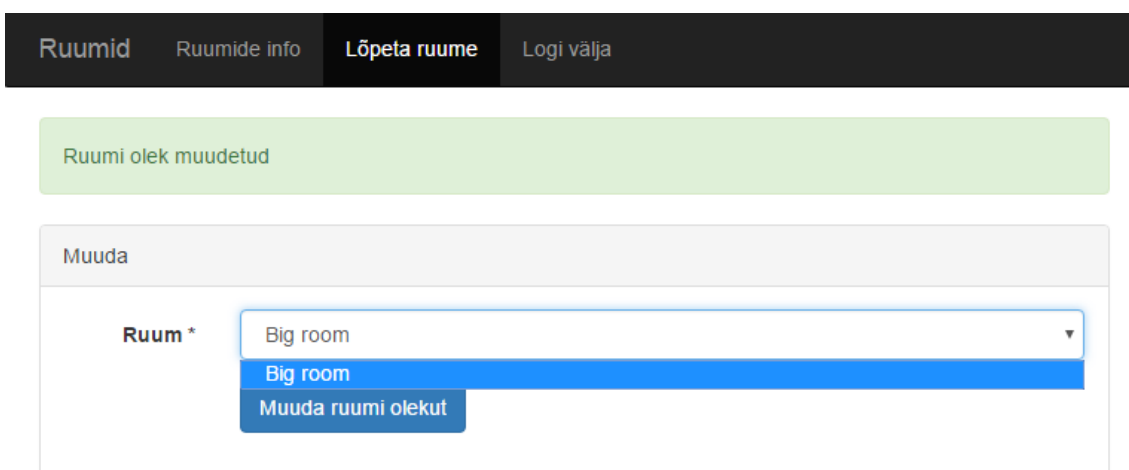

The login form is titled "Ruumid" in a dark header. It contains two input fields: the first is labeled "Kasutajanimi" (Username) with a person icon, and the second is a password field with a lock icon and masked dots. Below these fields is a blue "Login" button.

Joonis 16. Kasutaja tuvastamine.

8.2 Ruumi lõplikult mitteaktiivseks muutmine

Kasutajale kuvatakse vorm, kus kust ta saab valida millist ruumi ta muuta soovib (vt Joonis 17). Ruumide loetelu saadakse vaate *public.active_temporarily_inactive_rooms* põhjal. Pärast vormi saatmist kutsutakse välja funktsioon *functions.f_permanently_inactivate_a_room*. Kui funktsioon lõpetab oma töö ilma vigadeta, siis tagastatakse kasutajale teade, et vormi töötlemine õnnestus.

The form is part of a navigation bar with links "Ruumid", "Ruumide info", "Lõpeta ruume", and "Logi välja". A green message box states "Ruumi olek muudetud". The main form area is titled "Muuda" and contains a dropdown menu labeled "Ruum *" with "Big room" selected. Below the dropdown is a blue button labeled "Muuda ruumi olekut".

Joonis 17. Ruumi lõplikult mitteaktiivseks muutmine.

8.3 Ruumide koondaruande ja kõikide ruumide vaatamine

Kasutajale kuvatakse ühel lehel nii ruumide koondaruanne kui ka kõikide ruumide info, kusjuures raportite read on võimalik jaotada mitmele leheküljele (vt Joonis 18)

Ruumid
Ruumide info
Lõpeta ruume
Logi välja

Sissejuhatus

Vaadake aruandeid ruumide kohta.

Ruumide koondaruanne

Ruumi olek	Ruumide arv
Permanently inactive	1
Waiting	1

1
2
»

Kõikide ruumide andmed

Voodi tüüp	Olek	Hind/öö	Isik	Hinnavahe	Registreerimisaasta	Ruumi kood	Ruumi nimi
Single	Waiting	60.00	Kaarel Kask kask@ttu.ee	10.00	2016	333	BIG ROOM
Double	Permanently inactive	70.00	Kaarel Kask kask@ttu.ee	40.00	2016	444	SMALL ROOM

Joonis 18. Ruumide koondaruande ja kõikide ruumide vaatamine.

9 Arendusvaade

Loodud süsteemi funktsionaalsus on piisav, et seda saaks reaalsete kasutusjuhtude realiseerimiseks kasutada, kuid edasiste iteratsioonide käigus võiks süsteemi kindlasti täiustada. Järgnevalt on esitatud loetelu funktsionaalsustest, mida võiks süsteemile lisada.

- Loodud rakenduse kirjeldust peaks olema võimalik eksportida ning importida. Sellisel juhul oleks võimalik rakendust varundada ning taastada ja kasutada versioonihaldustarkvara rakenduse versioonide haldamiseks. Kuna loodud süsteem kasutab ka ise andmebaasiliidest ning kõik rakendustega seotud tegevused tehakse läbi andmebaasifunktsioonide, siis saaks neid samu funktsioone kasutada rakenduste kirjeldamiseks. Sellisel juhul meenutaks loodud kirjeldus tavaprogrammeerimises tavalisi funktsioonide väljakutseid, mis oleks semantiliselt arusaadavam kui tavaline andmetõmmis (*data dump*).
- Arendajal peaks olema võimalus näha vealogisid, sessiooniandmeid, formidega saadetavaid andmeid ning muud abistavat infot, mis aitaksid probleemide korral rakendust siluda.
- Loodud süsteem on hetkel ingliskeelne, et soodustada selle laiemat levikut. Arendajal võiks aga olla võimalus muuta kasutajaliideses kasutatavat keelt. Preagune tekst tuleb juba tõlkefailist ning seetõttu tuleks ainult realiseerida keelevaliku korral uute keelefailide sisselaadimine.
- Hetkel saavad kõik rakendused kasutada üksnes eeldefineeritud malle. Iga rakenduse jaoks võiks aga saada luua spetsiifilisi malle, mis vastaksid täpselt rakenduse vajadustele.
- Andmabaasiobjektid välistes andmebaasides võivad muutuda ning kaduda. Süsteem peaks olema võimeline kontrollima, millised andmabaasiobjektid on muutunud niivõrd, et ei võimalda rakendusel enam sihipäraselt töötada ning teavitada sellest arendajat.
- Praeguses süsteemis sai realiseeritud neli erinevat regioonitüüpi: navigatsioon, HTML-tekst, raport ja vorm. Alati ei pruugi nendest aga piisata. Seetõttu tuleks uurida, millisel kujul oleks veel vaja infot kuvada ning realiseerida vastavad regioonid. Näiteks võiks olla võimalik kujutada infot graafikutena või punktidenägemisena maailmakaardil.
- Arendajal oleks mugav rakendust arendada, kui ta saaks võimalikult palju tegevusi teha ühes ja samas keskkonnas. Seetõttu võiks süsteem võimaldada hallata välises andmebaasis olevaid andmabaasiobjekte ning andmeid.

- Kui rakenduse kasutajad muudavad samal ajal samu andmeid, siis esimesena salvestatud andmed salvestatakse viimase poolt üle. Süsteem võiks sellisel juhul teavitada järgmist kasutajat, kes üritab salvestada, et andmed on vahepeal muutunud.

10 Kokkuvõte

Antud töö eesmärgiks oli luua PostgreSQL andmebaasisüsteemi põhine kiirprogrammeerimiskeskond, mis võimaldaks luua veebipõhiseid rakendusi. Loodavad rakendused peavad suhtlema andmebaasiga läbi andmebaasiliidese ning rakenduste väljanägemist ning käitumist peab olema võimalik juhtida metaandmetega.

Töö käigus selgitati, kuidas seda eesmärki saavutada. Selleks oli vaja uurida, kuidas toimub andmete pärimine välisest andmebaasist ning kust saab infot andmebaasiobjektide kohta. Seejärel pandi paika esmased nõuded süsteemile, kirjeldati kasutusjuhud kõrgformaadis ning loodi olemi-suhte diagrammid, mis kirjeldasid, milliseid andmeid ning kuidas neid on vaja hoida.

Töö tulemusena valmis süsteem, mille loomiseks kasutati PHP-d, PostgreSQL-i, AngularJS-i, Bootstrapi ning Slim Frameworki. Süsteem võimaldab arendajatel luua rakendusi ning hallata rakenduse autentimismeetodeid. Rakendusse saab luua lehekülgi, mis omakorda sisaldavad regioone, mida antud töös realiseeriti neli erinevat tüüpi. HTML-regioon võimaldab lisada lehele HTML-vormindusega teksti. Navigatsiooni regiooni abil saab kuvada lehel navigeerimiseks vajaliku menüüd. Raportite regioon kuvab kasutajale vaate põhjal tabeli, mida on võimalik jagada mitmele leheküljele. Vormi regioon võimaldab küsida kasutajalt infot ning salvestada seda välisesse andmebaasi kutsudes välja välises andmebaasis oleva funktsiooni.

Loodud süsteem oli esimese iteratsiooni tulemus ning seetõttu realiseeriti vaid olulisemad funktsionaalsused, et tagada süsteemi kasutatavus reaalse kasutusjuhtude realiseerimiseks. Seetõttu esitati töös nägemus funktsionaalsustest, mida järgnevate iteratsioonide korral võiks süsteemile juurde lisada.

Loodud tulemuse valideerimiseks reliseeriti õppejõu poolt ette antud kasutusjuhud, mis sarnanevad üliõpilastöodes esinevatele kasutusjuhtudele. Sellega sai süsteem edukalt hakka ning seetõttu võib väita, et töö eesmärk saavutati.

Töö tulemus on avaldatud MIT litsentsi all ning on avalikult kättesaadav aadressilt <https://github.com/raitraidma/pgapex>.

Kasutatud kirjandus

- [1] AngularJS. [WWW] <https://angularjs.org/>. (20.02.2016).
- [2] Ansible is Simple IT Automation. [WWW] <https://www.ansible.com>. (07.03.2016).
- [3] Ben Balter. Open source license usage on GitHub.com. [WWW] <https://github.com/blog/1964-open-source-license-usage-on-github-com>, 2015. (20.02.2016).
- [4] Bootstrap. [WWW] <http://getbootstrap.com/>. (20.02.2016).
- [5] Bower. [WWW] <http://bower.io/>. (06.05.2016).
- [6] Larry Burns. *Building the Agile Database - How to Build a Successful Application Using Agile Without Sacrificing Data Management*. Technics Publications, LLC, 1 edition, 2011.
- [7] Chef - Code Can I Chef. [WWW] <https://www.chef.io/>. (07.03.2016).
- [8] Composer - Dependency Manager for PHP. [WWW] <https://getcomposer.org>. (06.05.2016).
- [9] Docker - Build, Ship, and Run Any App, Anywhere. [WWW] <https://www.docker.com/>. (07.03.2016).
- [10] GitHub. [WWW] <https://github.com/>. (21.04.2016).
- [11] What is free software? [WWW] <http://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html>. (20.02.2016).
- [12] P Hambrick. Advantages and Drawbacks of Using Stored Procedures for Processing Data. [WWW] <http://www.seguetech.com/blog/06/04/Advantage-drawbacks-stored-procedures-processing-data>. (07.03.2016).
- [13] HHVM. [WWW] <http://hhvm.com/>. (07.03.2016).
- [14] Karma - Spectacular Test Runner for Javascript. [WWW] <https://karma-runner.github.io/0.13/index.html/>. (21.04.2016).

- [15] Darja Kašnikova. Vaadete mõju päringute täitmisplaanide koostamisele kahe andmebaasisüsteemi näitel. Master's thesis, Tallinna Tehnikaülikool, 2015. [WWW] <http://digi.lib.ttu.ee/i/?3676>. (06.03.2016).
- [16] Licenses. [WWW] <http://choosealicense.com/licenses/>. (20.02.2016).
- [17] metaAndmed. [WWW] <http://eki.ee/dict/its/index.cgi?Q=metaandmed&F=M&C06=et&C10=1>. (07.05.2016).
- [18] Mockery. [WWW] <http://docs.mockery.io/en/latest/>. (21.04.2016).
- [19] MySQL. [WWW] <https://www.mysql.com/>. (08.03.2016).
- [20] nuBuilder. [WWW] <https://www.nubuilder.net>. (29.02.2016).
- [21] GitHub: nuSoftware/nuBuilderPro: Web Application Builder. [WWW] <https://github.com/nuSoftware/nuBuilderPro>. (29.02.2016).
- [22] The Open Source Definition. [WWW] <https://opensource.org/osd-annotated>. (20.02.2016).
- [23] Oracle Application Express. [WWW] <https://apex.oracle.com/en/>. (20.02.2016).
- [24] Oracle Database. [WWW] <https://www.oracle.com/database/index.html>. (20.02.2016).
- [25] PHP Documentation - PDO. [WWW] <http://php.net/manual/en/intro.pdo.php>. (06.05.2016).
- [26] PHP: Hypertext Preprocessor. [WWW] <http://php.net/>. (20.02.2016).
- [27] PHPUnit - The PHP Testing Framework. [WWW] <https://phpunit.de/>. (21.04.2016).
- [28] PostgreSQL. [WWW] <http://www.postgresql.org/>. (20.02.2016).
- [29] PostgreSQL: About. [WWW] <http://www.postgresql.org/about/>. (07.03.2016).
- [30] PostgreSQL: Documentation: 9.4: dblink. [WWW] <http://www.postgresql.org/docs/9.4/static/contrib-dblink-function.html>. (22.04.2016).

- [31] PostgreSQL: Documentation: 9.4: postgres_fdw. [WWW] <http://www.postgresql.org/docs/9.4/static/postgres-fdw.html>. (22.04.2016).
- [32] PostgreSQL: Documentation: 9.4: The Information Schema. [WWW] <http://www.postgresql.org/docs/9.4/static/information-schema.html>. (20.02.2016).
- [33] PostgreSQL: Documentation: 9.4: Rules and Privileges. [WWW] <http://www.postgresql.org/docs/9.4/static/rules-privileges.html>. (21.04.2016).
- [34] PostgreSQL: Documentation: 9.4: System Catalogs. [WWW] <http://www.postgresql.org/docs/9.4/static/catalogs.html>. (20.02.2016).
- [35] Puppet Labs: IT Automation Software for System Administrators. [WWW] <https://puppetlabs.com/>. (07.03.2016).
- [36] SaltStack automation for CloudOps, ITops & DevOps at scale. [WWW] <https://saltstack.com/>. (07.03.2016).
- [37] Slim Framework. [WWW] <http://www.slimframework.com/>. (21.04.2016).
- [38] Travis CI - Test and Deploy Your Code with Confidence. [WWW] <https://travis-ci.org/>. (21.04.2016).
- [39] Vagrant. [WWW] <https://www.vagrantup.com/>. (06.03.2016).
- [40] Vagrant - Why Vagrant. [WWW] <https://www.vagrantup.com/docs/why-vagrant/>. (06.03.2016).
- [41] Vallaste - e-Teatmik: IT ja sidetehnika seletav sõnaraamat. [WWW] <http://vallaste.ee/>. (06.03.2016).
- [42] What is PHP? [WWW] <http://php.net/manual/en/intro-what-is.php>. (07.03.2016).
- [43] Xataface | The fastest way to build a front-end for your MySQL Database. [WWW] <http://xataface.com/>. (08.03.2016).
- [44] shannah/xataface: Framework for building data-driven web applications in PHP and MySQL. [WWW] <https://github.com/shannah/xataface>. (08.03.2016).

Lisa 1 - PostgreSQL andmabaasisüsteemi süsteemikataloogid

information_schema

schemata	Sisaldab kõiki skeeme, millele kasutajal on ligipääs.
views	Sisaldab kõiki vaateid, mis asuvad antud andmebaasis. Näidatakse ainult selliseid vaateid, millele kasutajal on ligipääs. Paraku ei saa sealt aga infot materialiseeritud vaadete kohta.
columns	Sisaldab infot andmebaasis olevate tabelite ja vaadete veergude kohta. Näidatakse ainult neid veerge, millele kasutajal on ligipääs. Kui tagastatav tüüp on massiiv, siis saab selle kohta infot information_schema.element_types vaatest. Kui tagastatav tüüp on USER-DEFINED, siis saab selle kohta infot udt_name veerust. Kui veerg on loodud domeeni põhjal, siis saab domeeni nime domain_name veerust.
routines	Sisaldab infot andmebaasis olevate funktsioonide kohta, millele kasutajal on ligipääs. data_type veerg sisaldab infot tagastatava tüübi kohta. Kui tagastatav tüüp on massiiv, siis saab selle kohta infot information_schema.element_types vaatest. Kui tagastatav tüüp on USER-DEFINED, siis saab selle kohta infot type_udt_name veerust.
parameters	Sisaldab infot andmabaasis olevate funktsioonide parameetrite kohta. Parameetreid näidatakse ainult nende funktsioone kohta, millele kasutajal on ligipääs.
element_types	Sisaldab infot massiivi tüüpide kohta.

[32]

pg_catalog

pg_database	Säilitab infot olemas olevate andmebaaside kohta. Erinevalt enamikest süsteemi kataloogidest on pg_database jagatud kõikide klastrisse kuuluvate andmebaaside vahel.
-------------	--

<code>pg_namespace</code>	Säilitab infot nimeruumide kohta. Sealt on võimalik kätte saada andmebaasis olevad skeemid.
<code>pg_shadow</code>	Sisaldab infot kasutajate kohta, kellel on sisselogimisõigus. See tabel sisaldab paroole kujul 'md5' md5(parool kasutajanimi).
<code>pg_class</code>	Sisaldab infot kõige kohta, millel on veerud, või on mõnes muus mõttes tabeliga sarnane. Sealt saab infot vaadete ja materialiseeritud vaadete kohta. Selle tabeli pealt on tehtud ka vaates <code>pg_views</code> ja <code>pg_matviews</code> , millest on samuti võimalik küsida infot vastavalt vaadete ja materialiseeritud vaadete kohta. Lisaks ei pea kasutajatel olema reaalne ligipääs antud objektidele, et näha infot nende objektide kohta.
<code>pg_attribute</code>	Sisaldab infot veergude kohta.
<code>pg_type</code>	Sisaldab infot andmetüüpide kohta. Siin tabelis on esindatud nii põhiandmetüübid, kasutaja loodud tüübid, domeenid ja komposiitandmetüübid, mis luuakse iga andmebaasis oleva tabeli jaoks.
<code>pg_proc</code>	Sisaldab infot funktsioonide kohta.

[34]

Lisa 2 - Free Software

Free Software (Vaba tarkvara) tähendab, et kasutajatel on vabadus tarkvara jooksutada, kopeerida, levitada, uurida, muuta ja täiustada. Seega *Free Software* rõhub kasutaja vabadusele, mitte tarkvara hinnale.

Tarkvara on *Free Software*, kui selle kasutajate jaoks on täidetud neli olulist kriteeriumit:

- Vabadus 0: jooksutada programmi oma suva järgi, ükskõik mis eesmärgil
- Vabadus 1: uurida, kuidas programm töötab ja seda muuta (eeldab ligipääsu lähtekoodile)
- Vabadus 2: levitada antud tarkvara
- Vabadus 3: levitada antud tarkvara muudetud kujul (eeldab ligipääsu lähtekoodile)

Vabadus levitada (vabadused 2 ja 3) tähendab vabadust jagada antud tarkvara muudetud või muutmata kujul kas tasuta eest või tasuta - selleks ei pea kelleltki luba küsima. Küll aga peab jagatav koopia sisaldama nii lähtekoodi kui ka käivitavat programmi (kui programmeerimiskeel toetab seda võimalust)

Free Software ei tähenda, et tegu ei võiks olla kommertstarkvaraga. *Free Software* võib omandada tasuta või raha eest. Vaatamata sellele, kuidas koopia antud tarkvarast omandati, jääb omandajale vabadus antud tarkvara jagada, muuta ja müüa. [11]

Lisa 3 - Open Source

Open Source (Avatud lähtekood) ei tähanda ainult ligipääsu lähtekoodile. Tarkvara levitamisel peab lähtuma järgmistest reeglitest:

1. Vaba jagamine - Litsents ei tohi piirata ühtegi osapoolt tarkvara müümast või jagamast.
2. Lähtekood - Tarkvara peab sisaldama lähtekoodi ning lähtekoodi ja kompileeritud koodi jagamine peab olema lubatud. Kui tarkvara ei jagata koos lähtekoodiga, peab lähtekood olema mujalt mõistliku vaevaga kättesaadav.
3. Tuletatud tarkvara - Litsents peab lubama muudatusi ja tuletatud tarkvara ning peab lubama nende jagamist samadel litsentsitingimustel.
4. Autori lähtekoodi terviklikkus - Litsents võib keelata muudetud lähtekoodi jagamist üksnes siis, kui on lubatud jagada paikefaile (*patch file*), et muuta programmi lähtekoodi selle loomise mingis järgus (*build time*). Litsents peab selgelt lubama muudetud lähtekoodiga tarkvara jagamist. Litsents võib nõuda, et tuletatud tarkvara kannaksid teist nime või versiooninumbrit, kui originaaltarkvara.
5. Isikute või gruppide diskrimineerimiskeeld - Litsents ei tohi diskrimineerida ühtegi isikut või isikute gruppi.
6. Tegevusvaldkonna diskrimineerimiskeeld - Litsents ei tohi piirata ühtegi konkreetset tegevusvaldkonda.
7. Litsentsi jagamine - Programmile sätestatud õigused kehtivad kõigile, kellele programm on jagatud, ilma, et osapooled vajaksid täiendavat litsentsi.
8. Litsents ei tohi olla tootespetsiifiline - Programmile sätestatud õigused ei tohi sõltuda sellest, kas programm kuulub mõne teise programmi koosseisu.
9. Litsents ei tohi piirata teisi tarkvarasid - Litsents ei tohi panna piiranguid teistele tarkvaradele, mida jagatakse koos antud tarkvaraga.
10. Litsents peab olema tehnoloogiliselt neutraalne - Ükski klausel ei tohi viidata konkreetsele tehnoloogiale, stiilile või liidesele.

[22]

Lisa 4 - Populaarsemate litsentside võrdlus

Tabel 14. Populaarsemate litsentside võrdlus.

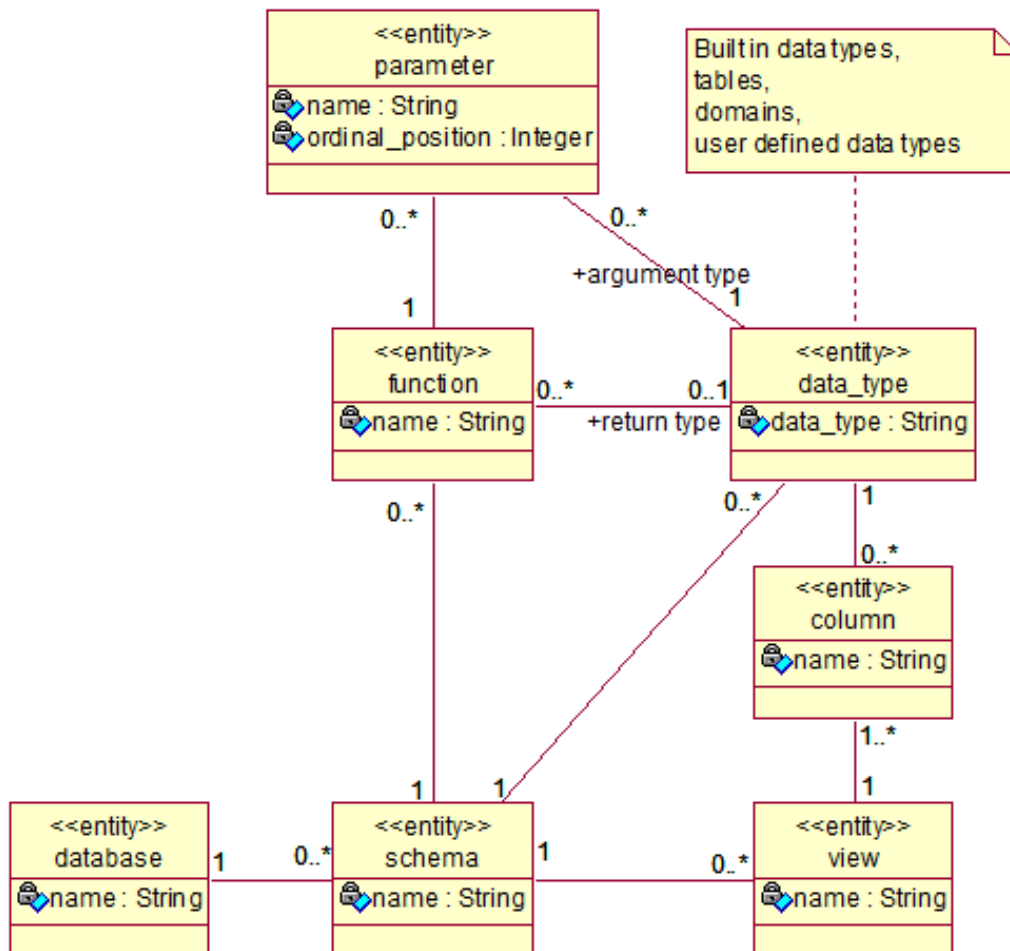
	Nõutud	Lubatud	Keelatud
MIT	Litsents ja copyright märke	Kaubanduslik kasutamine Jagamine Muutmine Privaatne kasutamine	Võtta vastutusele
Apache License 2.0	Litsents ja copyright märke Teavitus muudatustest	Kaubanduslik kasutamine Jagamine Muutmine Patendi kasutamine Privaatne kasutamine	Võtta vastutusele Kasutada kaubamärki
GNU GPLv3	Lähtekoodi avaldamine	Kaubanduslik kasutamine	Võtta vastutusele
GNU GPLv2	Litsents ja copyright märke Sama litsents Teavitus muudatustest	Jagamine Muutmine Patendi kasutamine Privaatne kasutamine	

[16]

Lisa 5 - Olemi-suhte diagrammid

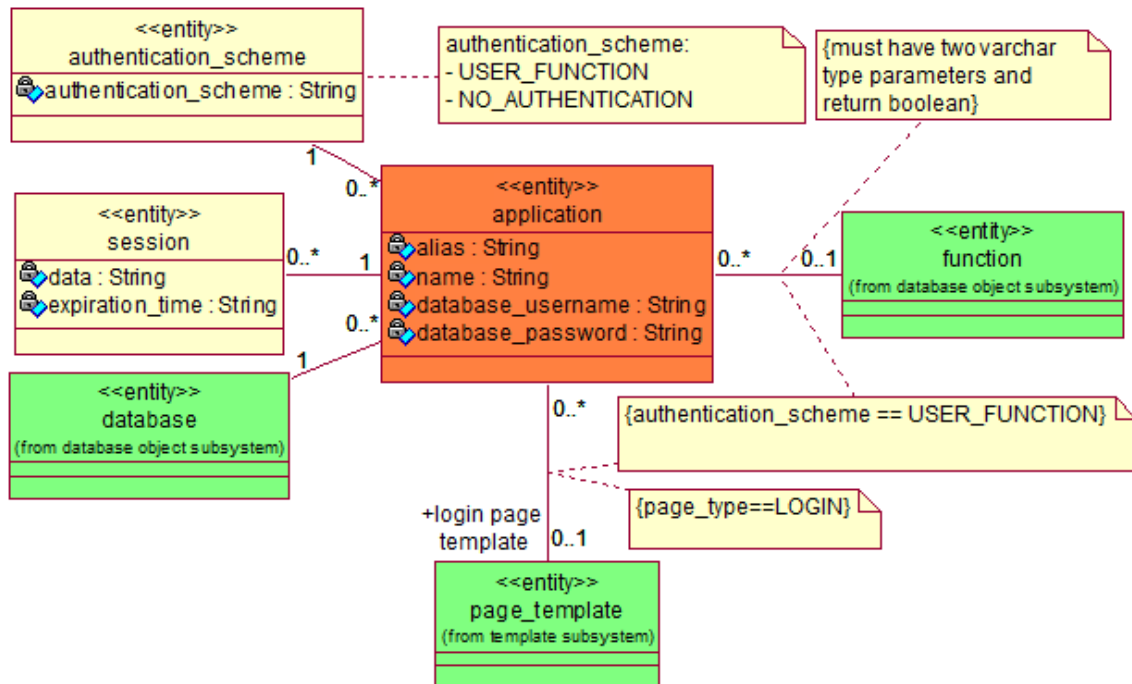
Punasega on tähistatud registri põhiobjekt, kollasega registrisse kuuluvad mitte-põhiobjektid ning rohelisega teistesse registritesse kuuluvad objektid, mida vaadeldav register vajab. Diagrammidel on objektid kirjeldatud inglise keeles, kuna nende põhjal genereeriti tabelid ning lootes, et loodav süsteem leiab laiemat kasutust, siis oleks kasulik, kui süsteemi poolt kasutatavad osad oleks kirjutatud inglise keeles, et suurendada potentsiaalsete arendajate hulka.

Andmebaasiobjektide register

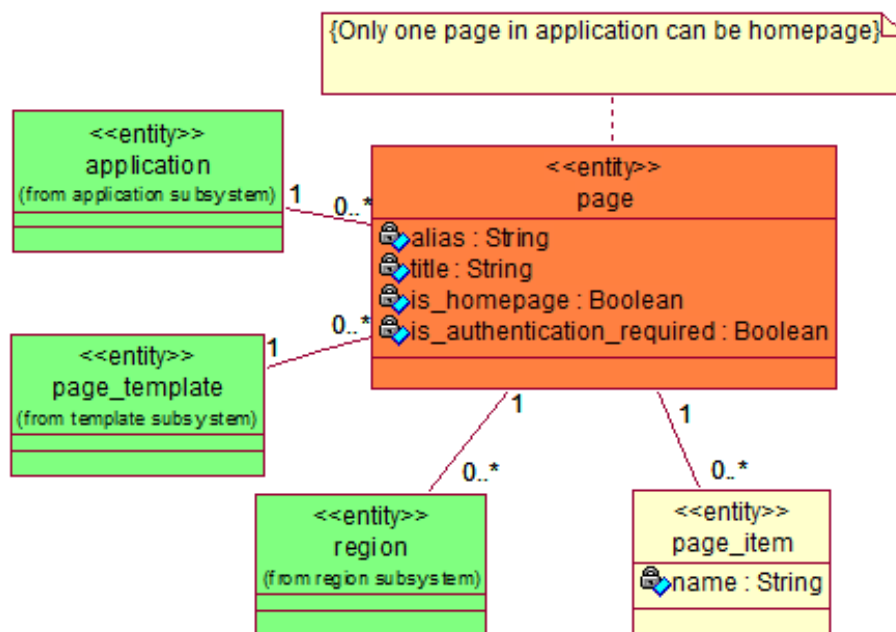
Joonis 19. Andmebaasiobjektide registri olemi-suhte diagramm.

Rakenduste register

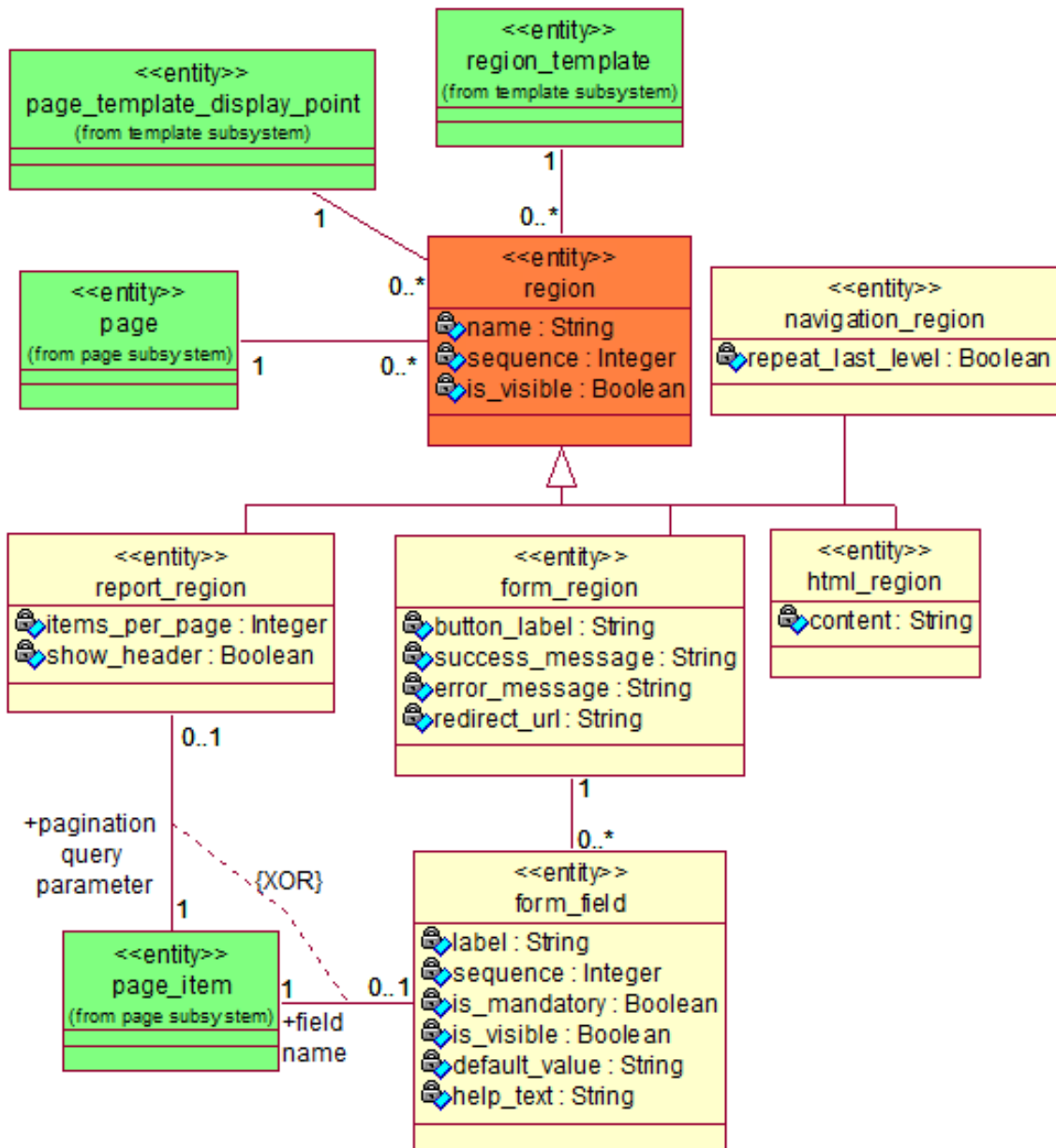
Joonis 20. Rakenduste registri olemi-suhte diagramm.

Lehtede register

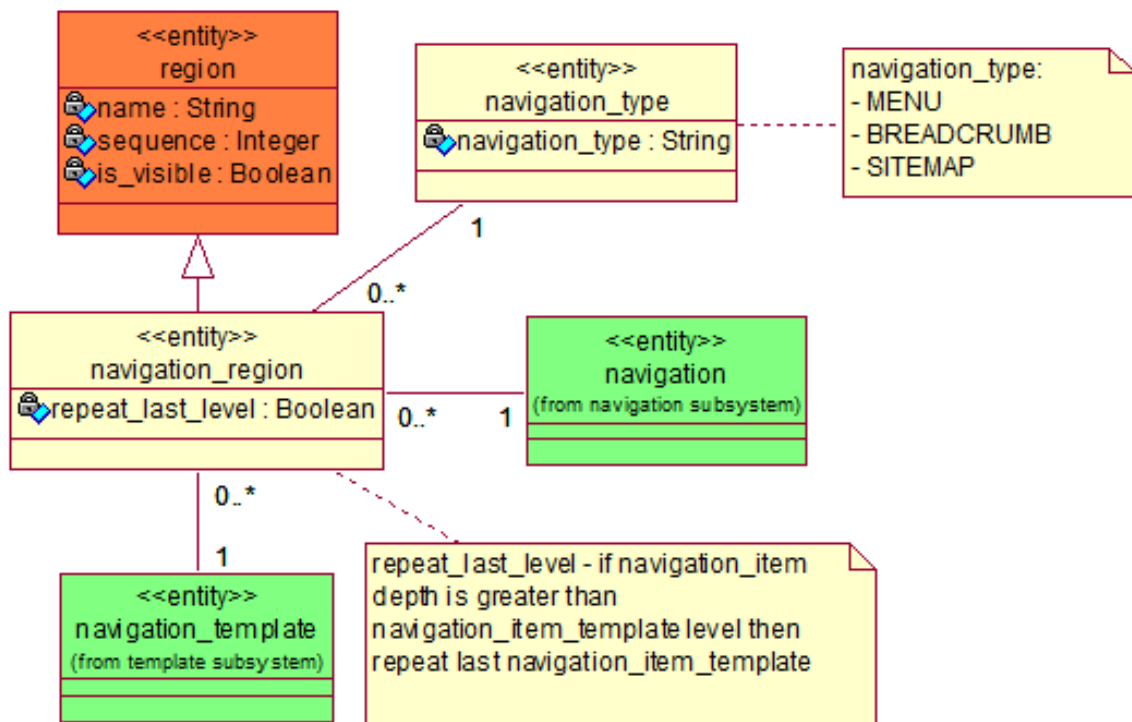
Joonis 21. Lehtede registri olemi-suhte diagramm.

Regionide register

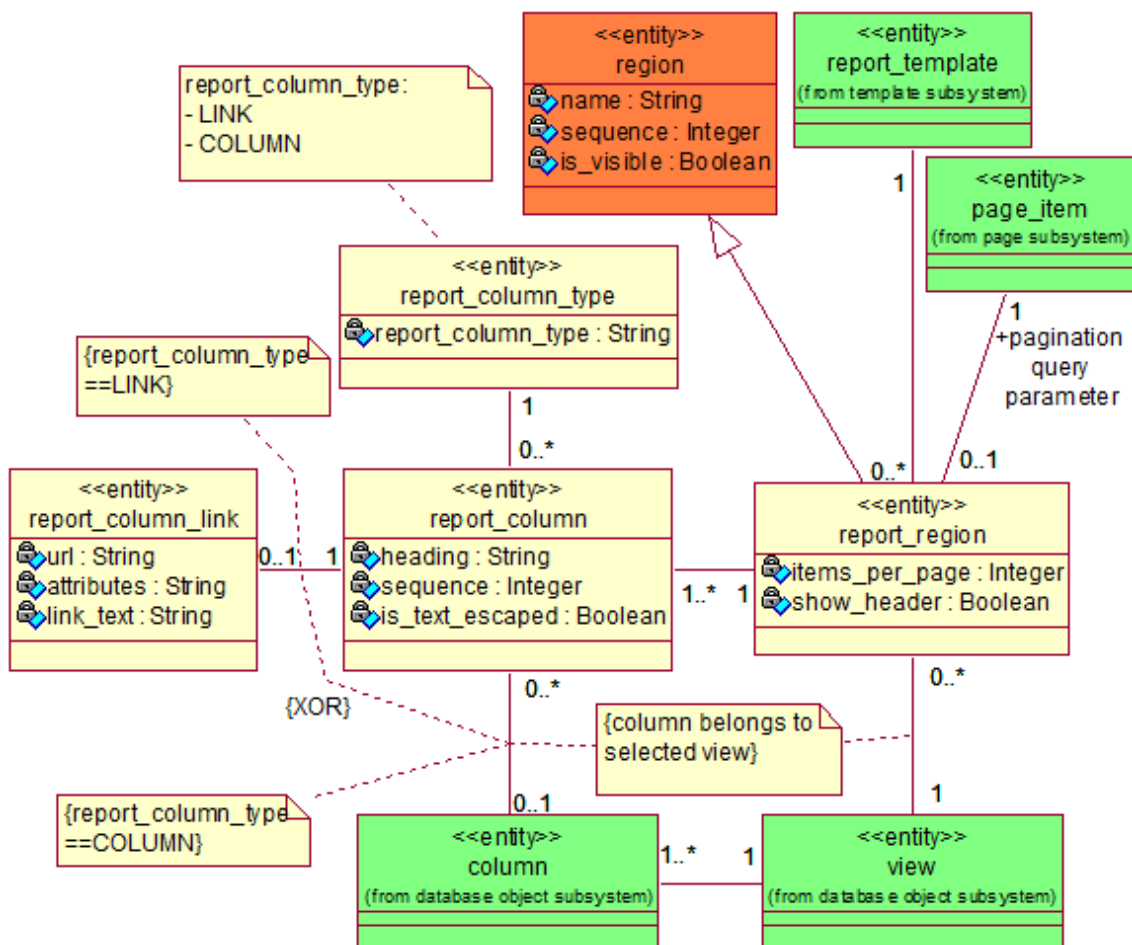

Joonis 22. Regionide registri olemi-suhte diagramm osa 1.

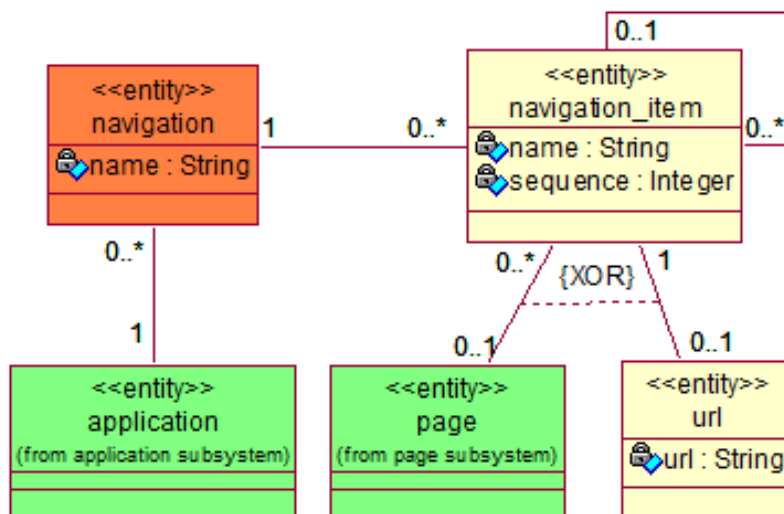
Joonis 23. Regionide registri olemi-suhte diagramm osa 2.

Joonis 24. Regionide registri olemi-suhte diagramm osa 3.

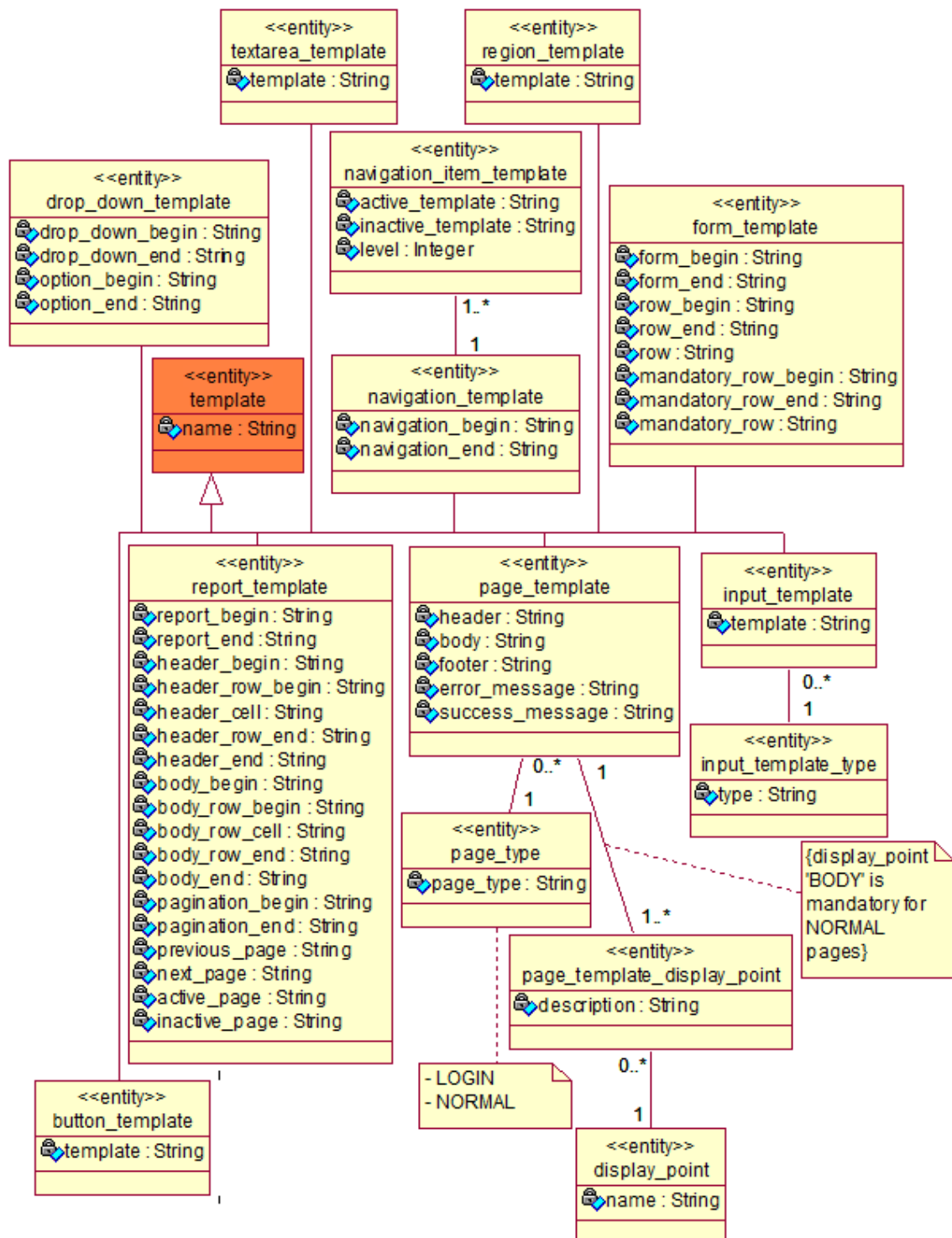

Navigatsioonide register

Joonis 26. Navigatsioonide registri olemi-suhte diagramm.

Mallide register

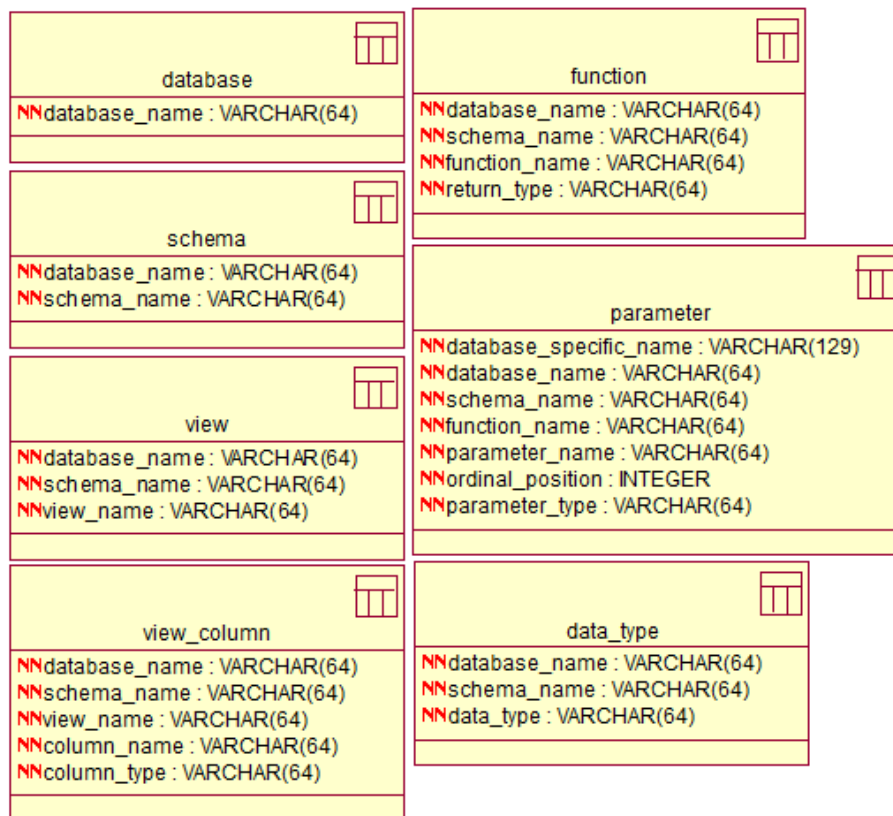
Joonis 27. Mallide registri olemi-suhte diagramm.

Lisa 6 - Andmebaasi diagrammid

Järgnevalt on välja toodud andmebaasidiagrammid registrite kaupa.

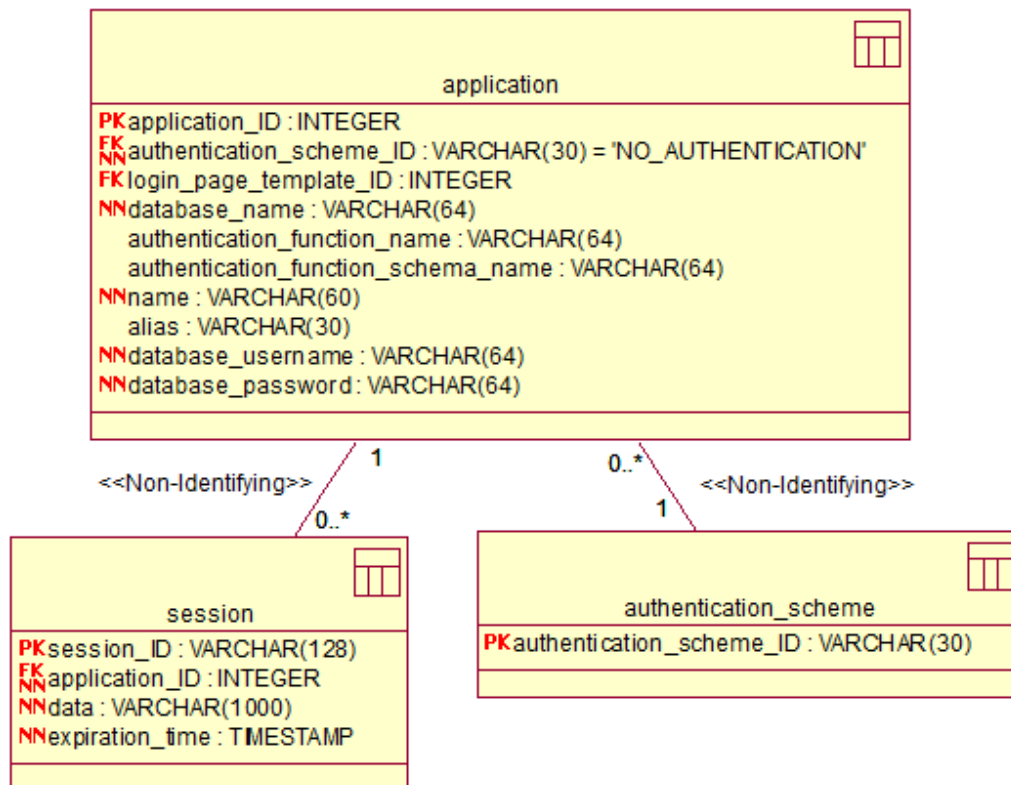
Andmebaasiobjektide register

Andmebaasiobjekte kirjeldavad tabelid realiseeriti materialiseeritud vaadetena. Kuna vaadetele ei saa viidata, siis sisaldavad alltoodud vaated rohkem infot kui olemi-suhte diagrammidel näha. Sedasi tagatakse iga rea unikaalsus.

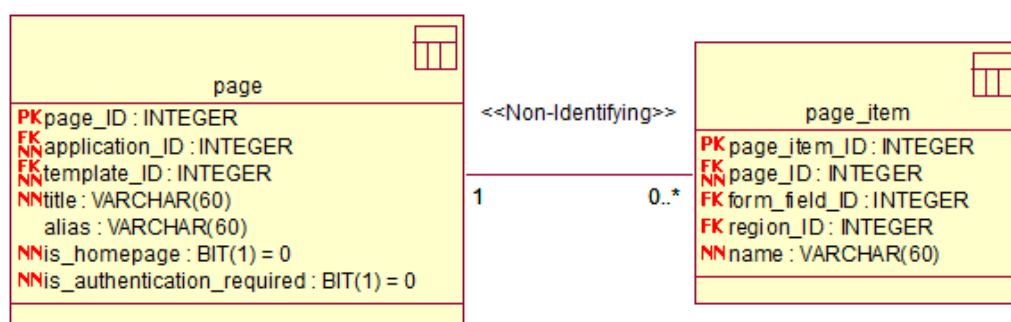
Joonis 28. Andmebaasiobjektide registri andmebaasi diagramm.

Rakenduste register

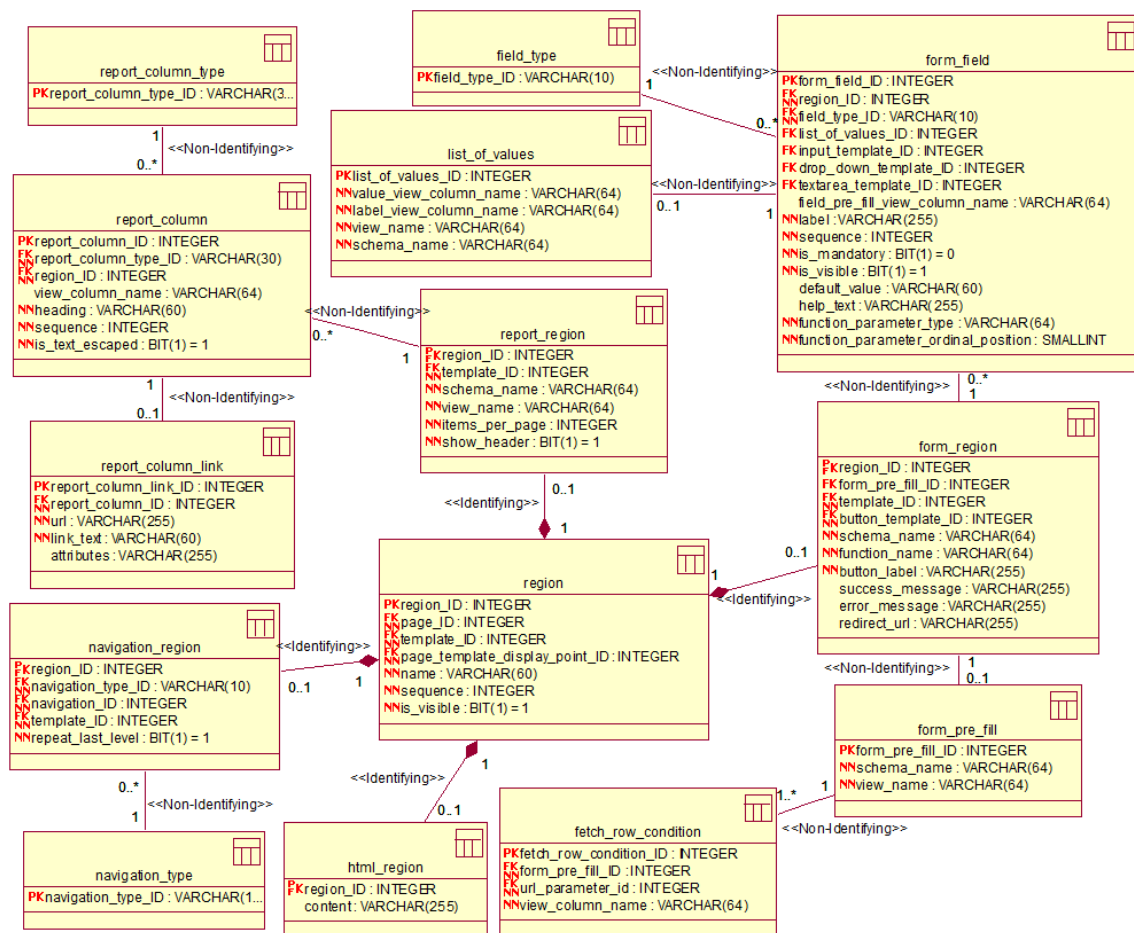
Joonis 29. Rakenduste registri andmebaasi diagramm.

Lehtede register

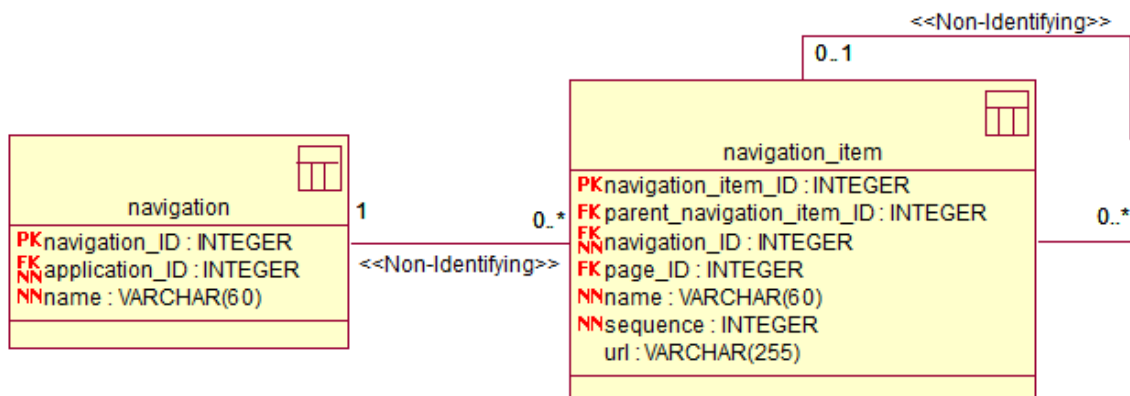
Joonis 30. Lehtede registri andmebaasi diagramm.

Regionide register

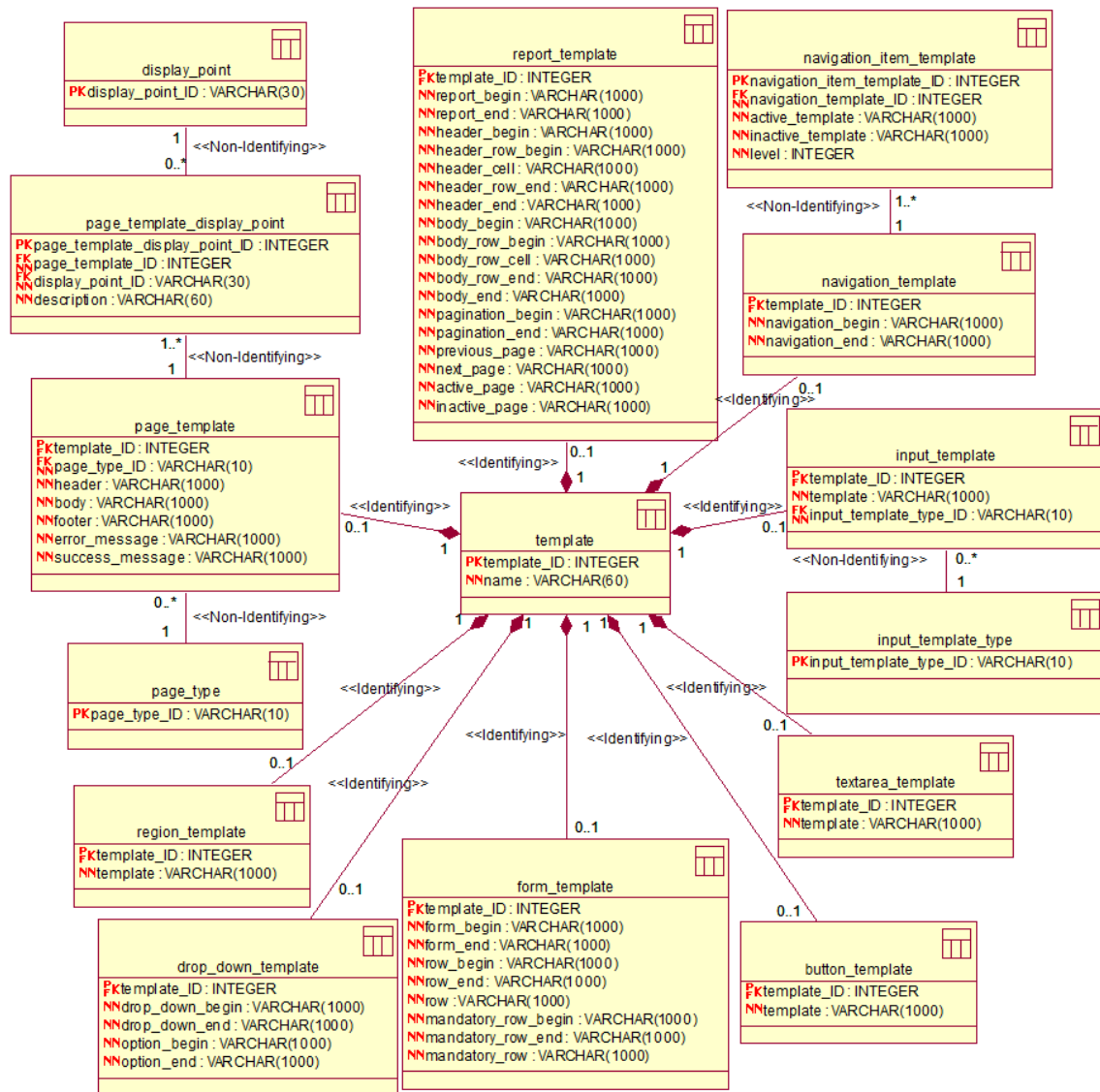
Joonis 31. Regionide registri andmebaasi diagramm.

Navigatsioonide register

Joonis 32. Navigatsioonide registri andmebaasi diagramm.

Mallide register

Joonis 33. Mallide registri andmebaasi diagramm.